

Dissertatio juridica inauguralis de servitute poenae et poena servitutis

<https://hdl.handle.net/1874/26763>

DISSERTATIO JURIDICA
 INAUGURALIS
 DE
 SERVITUTE POENÆ,
 ET
 POENA SERVITUTIS;

QUAM,
 PRÆSIDE DEO TER OPT. MAX.

Auctoritate Magnifici D. Rectoris,
 JOANNIS MUNNICKS,

M. D. Medicinæ, Anatomes & Botanices Pro-
 fessoris Ordinarii,

NEC NON
*Amplissimi Senatus Academici consensu, & Nobilissima
 Facultatis JURIDICÆ decreto,*

PRO GRADU DOCTORATUS,
 Summisque in UTROQUE JURE Honoribus & Privilegiis
 ritè ac legitime consequendis,
Eruditorum Examine subjicit

FREDERICUS ROBERTUS VAN LATHUM,
 ZUTPHANIA GELDRUS.
Ad diem . JULII, horis locoque solitis.

TRAJECTI ad RHENUM,

Ex Officina GUILIELMI vande WATER, Aca-
 demicæ Typographi, clō Ic ccx.

DISSERTATIO JURIDICA
INAUGURALIS
DE
SERVITUTE POENÆ,
ET
POENA SERVITUTIS.

PROLEGOMENA.

ervitutem, integerrimo primorum mortalium statu naturali incognitam, successu vero temporis, postquam prævus ardor, & sceleratus amor habendi mortalium animos invasit, crescente in dies cum divitiis luxu, majorumque fame, post bella communi quasi Gentium consensu introductam, universæ, vel saltem pleræque recepere, receptam, pro diversa indole ac ingenio, aliæ aliter exercuere. Ac præcipue quidem Romani, quò inter tot serviles maculas ac notas magis eminent libertatis decora atque insignia, mirum in modum excoluere, plurima circa eam jura constituentes, & variis tum speciebus, tum effectibus donantes, atque ampliantes. Quæ cum utramque tum in Antiquitatibus, tum in Jure nostro faciant paginam, nulli, qui vel à limine illas Scientias salutavit, ignota esse possunt, Legum Studiose certe non debent; Quamquam enim ea, quæ de servis reliqua nobis fecit Antiquitas, à nonnullis iniquis censoribus atro carbone notentur, ac tanquam nullum plane usum præbentia, ex censu & numero aliarum materiarum expungantur, quantum tamen rerum rituumque indagatoni, Legumque genuinæ explicationi conferant, nemo nisi hospes ignorat, adeo, ut absque illorum cognitione, vera & solida Rom. juris peritia (de qua hactenus tantummodo laboravimus) comparari haudquaquam possit.

Hæc ita persuasa semper animo meo federunt, ut Inauguralis hinc Dissertationis thema sumere non erubuerim; Non, quod universam de

servis materiam diligenter & copiose pertractandi, & in vastum hunc oceanum vela dandi propositum aut vires adsint, sed inde unum vel alterum rivulum deducere, inque eo navigandi periculum facere constitui; quem in finem materiam de SERVITUTE POENÆ, & POENA SERVITUTIS, quia a nemine eam ex professo tractatam animadvertendam, præ alia explicandam selegi. Quod equidem fortasse pro rei meritis me præstiturum, audax non promitto, ipse quippe mihi de curtâ suppellectile conscius, ea solummodo, quæ captui nostro conveniunt, proponam; & *servi* etymologiam, *servitutis*que definitionem, cum utraque in Scholis satis sint decantata, nihil moratus, rem ipsam aggredior.

P A R S P R I O R;

D E S E R V I T U T E P O E N Æ.

Servitutem pœna describere licet, quod sit *status ille lugubris ac miserabilis, in quo sunt damnati ad ultimum supplicium, tempore intermedio inter sententiam & executionem, ut & in metallum, vel ad aliam similem pœnam damnati.* In hujus explicatione, definitionis verba, quantum licebit, sequemur; Dicitur ergo

Servitus pœna. Ratio nominis est; cum servus, qua talis, sine domino non detur, nec proprie dari possit, sunt enim hæc invicem correlata, in hac autem servitute nullus verus & certus dominus sit vel demonstrari possit (unde est, quod servi pœnæ Donello *Comm. jur. civ. lib. 9. c. 6. pag. 416. n. 30. Servi sine domino dicantur*) ad fictionem recursum fuit, quâ hujus servitutis Auctores & Inventores pœnam, cui noxii, velut piaculares Justitiæ victimæ, devoti, dominum representare, ejusque locum obtinere fecerunt; & hinc *supplicium* sive pœna *damnatum possidere*, & *damnatus ei servire* dicitur in *Nov. 22. c. 8.* Est autem hæc fictio de earum fictionum numero, quibus *RES solo intellectu constantes, persone alicujus vicem sustinere intelliguntur*: quemadmodum hujus generis fictiones definit Franc. Hottomannus in *Quest. illustr. c. 38.* ejusdem generis est ea, qua Hereditas jacens personæ *l. 22. d. usurp. & usucap. l. 61. d. acq. rer. dom.* ut plurimum defuncti *l. 31. §. 1. D. d. hered. Inst. l. 52. eod. l. 33. §. ult. l. 34. D. d. A. R. D. §. 2. J. d. hered. instit. pr. J. d. stip. serv.* ibi Vinn. nonnunquam

quam heredis futuri l. 24. *in fin. d. Novat. add. l. 73. §. 1. d. V. O. l. 28. §. ult. l. 35. d. stip. serv.* vicem sustinet: Simili fictione, personæ vice funguntur Municipium, Decuria, Societas l. 22. *D. de fidej. & mand.* Alias fictionum species, quæ aut in *personis* versantur, aut in *tempore*, aut *locis*, aut *actibus*, (ita enim distribuuntur) paucis collegit Hottom. *loc. cit.* uberius autem Dadinus Altaferra in desideratissimo tractatu *de Fictionibus Juris*. Quod vero servitutem hanc esse fictionem diximus, id tantum origine ac nomine tenus intelligendum, non de re ipsa, quippe huic conditioni obnoxii, veri servi sunt, & aliorum servorum jure in plerisque censentur; quanquam ipsa Pœna, ut nomine, ita re, ficta domina est, & manet, ut vel apparet ex l. 25. §. 3. *d. acq. her. j. pr. f. d. hered. Inst.* Utrumque latius infra patebit.

II. *Status lugubris ac miserabilis*. Sive durissimas, & supra quam cuiquam credibile est, intolerabiles in metallis operas, cum præsentissimo sæpe vitæ discrimine conjunctas; Sive miserandam aliorum ad bestias &c. damnatorum conditionem; Sive tandem ultimo supplicio destinatorum statum servilem respicias: Hi namque duplicem mortem, civilem pariter ac naturalem, coguntur sustinere, & antequam hujus lucis usura privantur, perdere *libertatem*, quam *nemo bonus, nisi cum anima simul, amittit*, vel secundum ipsos sceleris Catilinarii participes, apud Sallust. c. 33. Adeo, ut non licuerit illis liberis ac ingenuis mortem naturalem, per se fatis acerbam, oppetere, quod ab omni ævo honestis ac generosis animis solatium pariter ac propositum fuit, & hæc quoque Romanæ eloquentiæ Parenti sententia, hoc desiderium; cum in *Orat. pro C. Rabir. perd. reo c. 5.* *Misera, inquit, est ignominia judiciorum publicorum, misera multatio bonorum, miserum exilium, sed tamen in omni calamitate retinetur vestigium aliquod libertatis; mors denique, si proponatur, IN LIBERTATE MORIAMUR.*

III. *Damnati ad ultimum supplicium*. Quod mortem solam esse interpretantur Jcti, v. l. 21. *D. d. pœn. scil. qui ita sunt damnati, ut vel gladio vel furca, vel bestiis, vel igne, (& quæ sunt aliæ id generis licitæ pœnæ v. l. 11. §. ult. l. 28. l. 31. §. 1. & 2. D. eod. l. 9. ad L. Pomp. d. parric.)* consumantur, hi enim, æque ac in metallum &c. damnati, pœnæ servi fiunt, ut constat ex l. 12. & 29. *ff. d. pœn. l. 6. §. 6. D. d. Inj. rupt. irrit. test.* imo ex ratione juris vetustissimi fieri debuerunt: Rem paulò altius repetamus. Libertatis studium, Romanis cum lacte materno infusum, non sivit, ut civis, nisi forte gravissimi criminis, veluti Majestatis, perduellionis, aut parricidii reus.

DISSE RTATIO JURIDICA

esset, vitam invitus amitteret; Quod jus cum ipsis fere Urbis natalibus natum videri potest, cum jam ex lege quadam Numæ Pompilii (cujus, ut cæterarum Legum Regiarum, verba collegit J. Lipsius, & tom. 4. operum suorum recitat) pro parricida habitus fuerit, qui civem Romanum occideret; Quod deinde Lex Porcia (à Porcio Læca quodam dicta, v. Anton. Augustin. lib. sing. d. LL. ad h. L.) confirmavit & ampliavit, *libertatem civium licitori eripiens*, ut de eâ loquitur Cicero. Or. pro Rubir. perd. reo c. 4. add. c. 3. ejusd. Or. & præsertim Liv. l. 10. c. 9. Similiter nec libertate aut civitate invitus quisquam privabatur: Hoc juris a Majoribus proditum est, verba sunt Ciceronis Or. pro dom. c. 29. *ut nemo civis Romanus aut libertatem, aut civitatem possit amittere, nisi ipse auctor factus sit*: & paulo post, *Jus a Majoribus nostris, qui non ficte, & fallaciter populares, sed vere & sapienter fuerunt, ita comparatum est, ut civis Romanus civitatem nemo possit invitus amittere.* Cum autem Minores animadverterent, has pro libertate Leges fenestram aperire malitiis, & flagitiosis ac deperditis hominibus asyllum præbere, (quod minime de Rep., nec in bene constitutâ tolerandum merito putabant, ubi Justitia, quam distributivam DD. vocant, vigeret, præmiaque & pœnæ pro cuiusque meritis distribui debent: Illa, ut virtuti calcæar addatur, v. l. 4. C. d. stat. & imag. l. 1. C. pro quib. caus. serv. præm. lib. Hæ in emendationem hominum l. 20. D. d. pæn. & ut conspectu ab iisdem facinoribus deterreantur alii, similia aufuri l. 28. §. pen. eod. add. A. Gell. l. 6. c. 14. Sen. 1. d. Clem. c. 21. & l. 3. controu. c. 8. in fin.) remedia excogitarunt, quibus & Leges, saltem quod ad verborum corticem, servarentur, & pœnæ tamen suos auctores tenerent; Ut enim populum, antiquæ & avitæ libertatis tenacem, deciperent, multis fictis ambagibus & speciosis fallaciis usi sunt, quibus aliquanto deterior facta est noxiorum conditio, quam si, omissis his figmentis, liberè pro meritis puniti essent; sic ut Minores *fictè* magis ac *fallaciter*, non *vere*, sed tamen *sapienter* populares fuerint.

IV. Hunc autem ritum ac modum in puniendis noxiis tenuerunt. Si qui non adeo graviter deliquerant, ut possent videri mortem meriti, sed tantummodo civitatis amissione plectendi esse, quia eam expresse adimere non licebat, id tecte ac tacite faciebant: Quemadmodum enim *quodam* in jure nostro, *si exprimantur, effectum nullum habent, quando, si verbis tegantur, eandem significationem habeant, quam haberent expressa, & momentum aliquod habebunt*, l. 63. D. d. her. inst. add. l. 65. §. 1. d. leg. 1. l. 52. d. Cond. & dem. ita quoque hoc casu

expressa libertatis aut civitatis ademptio nullum effectum habuit, tacita æquo animo lata fuit: Testō namque, aquâ, & igni noxiis interdicebant, i. e. prohibebant, ne quis eos tecto, mensave reciperet, aqua ignive adjuvaret, sub quorum, utpote præcipuorum vitæ elementorum, appellatione, quoniam omnia ad sustentandum vitam humanam necessaria comprehenduntur, his interdicti, ni fame perire mallent, solum vertere, i. e. in aliam provinciam exteramve regionem concedere cogebantur, ac tunc, quam primum in eam civitatem, quo vertendi soli causa venerant, recepti essent, civitatem Romanam amittebant, ut docet Cicero *Or. pro. Dom. c. 30.* atque eam sine dubio libera voluntate amisisse fingebantur, ac si, spretâ & contemptâ civitate Romanâ, exteram illam pro hac elegissent, jam autem duarum simul civitatum, suæ & alienæ, cives esse Romani non poterant, Exteri è contrario, & suæ & Romanæ civitatis cives esse poterant. v. Cic. *pro Balb. c. 12.* & Corn. Nep. *in vit. Pomp. Attic. in pr. Anton. Govean. Var. Lect. Jur. civ. c. 6.* Plura de hac aquâ & igni interdictione, (in cujus locum posterioribus temporibus, ut credibile est, sub Principibus, successit in insulam deportatio *l. 2. §. 1. ff. d. pæn. l. 3. ff. ad l. Jul. pecul. l. 5. §. ult. D. de Extr. cogn.*) vid. apud Brisson. *sel. antiq. l. 3. c. 5.* Cujac. *6. obs. 39.* Bachov. *in not. ad Trent. vol. 2. disp. 31. th. 6. lit. C. §. an vero &c.*

Eos vero, qui capitale crimen admiserant, ut possent dignâ crimine pœnâ plecti, delicto suo, i. e. propria voluntate, & quasi conventionione, (quo sensu *delicto contrahere, delicta contrahi v. l. 1. ff. d. LL. l. 20. d. Judic. l. ult. d. accus. l. 15. d. don. & delicta contractus dicuntur v. l. 52. D. d. Re Jud.*) libertatem sibi ipsis ademisse & abjudicasse, sive, delinquendo cum pœna contraxisse, eique se in servitutem mancipasse fingebant, atque hoc colore, eo prætextu, illos Pœnæ, in servitutem, quam ipsi videbantur elegisse, addicebant, adeoque *pœna servos* faciebant. Similes in similibus casibus fictiones inferius referemus. Postquam igitur fictæ volentes, vere inviti, in libertatem suam luserant, tanquam servi, quibuscum nulla juris civilis, quo pro nullis habentur *l. 32. d. R. I.* adeoque nec civitatis aut libertatis communicatio, in manum carnificis, veluti actoris pœnæ, mancipabantur v. Clar. Noodt *l. 3. prob. c. 12.* Atque ita, ut fateamur, quod rest est, nimia tuendæ libertatis cura, libertatis plus æquo studiosos in servitutem præcipites dedit; Si enim Leges malos patriæ cives pro meritis capite puniri permisissent, haud opus fuisset his fictionum ambagibus, qui-

quibus non ficta, sed vera servilis conditio obtrusa illis, qui absque his *in libertate mori* potuissent, quod jam Ciceroni optatum vidimus, & nulli non viro bono maximopere optandum putamus.

V. Cum autem hæc fictio adhibita, & servitus inventa fuerit, ut cives possent, remoto civitatis libertatisque obstaculo, ultimo plecti supplicio, quid de iis, qui jam servi sunt, dicendum? qui libertatem, quæ ob stare, quæve amitti possit, non habent, num ideo pœnæ servitus in iis cessabit? Distinguendum, inter servos ad ultimum supplicium damnatos, quos pœnæ servos non fieri, res ipsa loquitur, saltem non ad id, ut possint libere condemnari, ad eos namque leges supra memoratæ non pertinent, nisi fortassis eatenus possent dici servi pœnæ fieri, quatenus per sententiam pristino domino crepti, (quia sine domino esse non possunt) in alterius iterum, si non veri, certe ficti Domini, i. e. Pœnæ, dominium recidere debebunt, donec consumpti sint: Et inter servos in metallum &c. damnatos, hos servos pœnæ effici, docet J Ctus in *l. 8. §. 12. d. pœn.* quod intelligendum eodem sensu, quo mox in servis ad ultimum damnatis supplicium vidimus, nempe, quod per sententiam pristino vero domino ablati, jam nullum alium nisi Pœnam, fictum dominum, habeant; *Nec ad eum pertinent*, inquit J Ctus, *cujus fuerant, antequam damnarentur.* Servus quoque, cum semel domini esse desierit, servus pœnæ factus, etiamsi postea beneficio Principis pœnâ liberatus sit, non est in potestatem domini reddendus, ut Antoninum rescripisse, testatur J Ctus in *d. §. 12.* & servi domino rescribunt Imp. in *l. 8. C. d. sent. pass. & restit.* Sed forte quæret quis, quid fiet de servo, qui beneficio principis pœnâ liberatus, ad pristinum dominum non revertitur, an occasione hujus indulgentiæ libertatem consequitur? Quo minus id affirmemus, obstat & juris & æquitatis ratio, quæ non patitur, ut servus, qui ob delictum in metalla damnatus est, ab iis liberatus, libertatem consequatur, & ubi deliquit, facilius ad libertatem perveniat, atque ita ex delicto conditionem suam faciat meliorem, contra *l. 134. §. 1. d. R. I.* quamquam id in noxali causa, satis injuste, obtineat v. *§. 3. l. d. Nox. act.* Rectius & verius ergo dicemus, servum hoc Principis beneficio a pœna quidem, non a servitute liberari, per *d. l. 8. §. 12.* & post liberationem in fisci dominium ac potestatem relabi, ejusque mancipium fieri. *d. l. 8. C. d. sent. pass. & restit.* quod & evidentè docet J Ctus in *l. 24. §. 5. ff. de fideic. libert.* cum ait, *pœnâ metalli indulgentiâ principis liberatum, in dominium prioris domini non restitui, sed fisci effici.*
hinc

Hinc in *l. 25. §. 2. & 3. D. d. acq. v. om. her.* inter servum fisci & pœnæ distinguitur, & distinctionis effectus adjicitur. qua de re latius infra *n. xl.* Caterum quod hic dicitur, probe restringendum ad eos, qui, cum jam servi essent, in metallum dati, ac deinde ex eò liberati sunt, liberi namque homines in metallum damnati, postquam inde restituti sunt, fisci aut alterius dominio non incipiunt esse subiecti, sed libertatem, quam per damnationem amiserant, per restitutionem etiam generalem recipiunt, licet nec bona, nec honores recuperent, aut infamiâ liberentur. Et de hoc plura inferius *n. xvii.*

VI. *Tempore intermedio.* quod, ut docet Jctus in *l. 29. D. d. pœn.* sæpe longum intercedit; Apud Romanos enim, secus ac apud nos, sententia non statim executioni mandabatur, sed plerumque per aliquod temporis spatium differebatur, quod damnati in servitute degabant; idque vel, ut *ex his in alios quaestio habeatur*, quam causam reos post damnationem servandi Jctus in *d. l. 29.* subjicit: (quando autem quaestio in socios procedere potest, vel non potest, v. in *l. 16. §. 1. D. d. quaest. & l. ult. C. de accus.*) vel ob alias causas: Sic si mulier gravida sit ultimo supplicio damnata, non tantum jure Romano, sed etiam nostris aliorumque moribus, supplicium differitur, eaque servatur, donec partum ediderit *l. 18. d. stat. hom.* nec interim quaestio de ea haberi potest *l. 3. D. d. pœn.* licet autem libera mulier per sententiam serva pœnæ facta sit, liberum tamen parit. *d. l. 18.* Ob favorem enim libertatis receptum est, ut liber nascatur partus ex matre, quæ vel conceptionis, vel medio, vel partus tempore, libertate gavisâ fuit *pr. I. d. ingen. l. 5. §. 2. D. d. stat. hom. Paul. rec. sent. lib. 2. tit. 24.* atque hinc in *l. 4. C. de pœn.* rescribit Antoninus; *Puerum ante conceptum, quam mater ejus in metallum condemnaretur, ejus conditionis esse, cujus ante condemnationem mater ejus fuit.*

Suetonius in *vit. Tiber. c. 75.* mentionem facit SCTi, quo cautum erat, ut pœna damnatorum in decimum semper diem differretur: idem refert Tacitus *l. 3. ann. c. 51.* neuter tamen ejus vel nomen vel auctorem memorat. Dion Cassius, qui id SCTum a Tiberio mandatum scribit, (unde a Lipsio Tiberianum vocatur) causam ejus hanc refert *lib. 57. Quia damnatio tunc fere a Senatu fiebat, & Princeps sibi jus ali-quod & cognitionem servare volebat; Ut scil. per id tempus pœnitentiâ vel misericordiâ duci, atque ita sententiam mollire vel mutare posset; quanquam nec Senatui libertatem ad pœnitendum fuisse, neque Tiberium in interjectu temporis mitigatum, Tacitus d. loc. addat: ad hoc SCTum re-*

ferenda verba Senecæ *lib. d. Tranq. anim. c. 14. Credidit illum decem
 medios usque ad supplicium dies sine ulla sollicitudine egisse?* Ubi Lipsio
mansisse videtur *id decretum, donec Theodosius Imp. clementissime convi-*
cto & damnato reo dies indulset triginta vite in l. si vindicari 20. C. d. pæn.
 in quo recte reprehenditur a Dionysio Gothofredo *in locis commun. seu*
libris aureorum ex Seneca factis Jurid. tit. d. pæn. Quia *d. l. 20.* tantum
 pertinet ad sententias Principum, & quidem præter consuetudinem
 graviores, quod ex ipsa *l.* apparet, ubi *Impp.* verbis in prima persona
 conceptis, de se ipsis loquuntur, unde dispositio *d. l.* non est extenden-
 da ad sententias Magistratum, illis enim *prospiciendum est, ne quid du-*
rius aut remissius constituatur, quam causa deposcit, nec enim aut severita-
tis aut clementia gloria affectanda est. l. 11. D. d. pæn. soli principes ex
 plenitudine potestatis pœnas pro personarum, vel temporum, loco-
 rum, cæterarumque circumstantiarum ratione, vel grassantium deli-
 ctorum frequentia, *v. l. 16. §. ult. cod.* exacerbare, vel mollire pos-
 sunt. Historiam & occasionem, quâ hæc *l. 20.* lata est, vid. apud Jacob.
 Gothofr. in Comment. ad *l. 13. C. Theod. d. pæn.* quæ est eadem cum
h. l. 20. Cæterum, qui ex præscripto *d. l. 20.* servantur, quantum ad
 servitutem pœnæ, proprie huc non pertinent, quoniam eos duranti-
 bus istis 30. diebus pœnæ servos fuisse non puto, nam non pœnam
 tantum, sed & ipsam sententiam per id tempus excipere prohibentur;
 sic ut demum post 30. dierum lapsum, si sententia mutata vel miti-
 gata non sit, vere condemnati, adeoque servi pœnæ dici possint. *v. l.*
6. §. 7. de Inj. rupt. irrit. fact. test. nisi delictum sit ejus naturæ, ut per
 se naturalem mortem mereatur, & tantum graviozem mortis speciem
 Princeps constituerit.

VII. *Inter sententiam &c. Sola enim sententia non genus criminis specta-*
tur. l. 12. d. pæn. & statim ac de his sententia dicta est, conditionem per-
mutant, & confestim servi pœna fiunt l. 10. & 29. cod. hinc in *l. 6. §.*
6. ff. d. inj. rupt. test. dicitur, *si quis fuerit capitis damnatus, testamen-*
tum ejus irritum fiet, non tunc, cum consumptus, sed cum sententiam passus
est. Adeo enim necessaria est sententia, ut reus, si ante eam naturali
 factorum conditioni cesserit, pœnæ servus non fiat. *v. d. l. 6. §. 7.*
 Unde consequitur, ne quidem reum læsæ Majestatis, criminis alio-
 quin longe gravissimi, ante sententiam in fata concedentem, pœnæ
 servum mori, quanquam, si crimen post mortem probetur, bonorum
 administratio illi statim a commisso criminis momento interdicta cen-
 seatur, ita ut ipsi ab eo tempore omnis alienandi, adeoque, etiam an-
 te

te sententiam mortuo testamentum condendi facultas denegetur v. l. 31. §. ult. D. d. donat. l. 5. §. 4. l. 6. §. 1. C. ad L. Jul. Maj. d. l. 6. §. 6. 7. II. D. d. inj. rupt. irrit. test. Nec etiam eos, qui ob conscientiam criminis mortem sibi consciverunt, cum mori magis quam damnari maluerint, pœnæ servos fieri, nam in civitate illos decedere, docet JCTus in d. l. 6. §. 7. licet testamenta eorum irrita constituantur. *ibid.*

VIII. Cum itaque sine sententia nemo Servus pœnæ fiat, quæri posset, num ea servitus in sententiâ exprimenda & condemnatio in eam nominatim facienda sit? Quod quantum ad originem sine hæsitatione affirmandum putarem; Cum enim (ut ex iis, quæ supra disputavimus, apparet) non esset pœnæ iudices, quenquam civem Romanum invitum, vel in servitutem redigere, vel ad ultimum supplicium condemnare, postea vero hæc servitus ficta & excogitata esset, verosimile est, sententiam hac similive formula fuisse conceptam: *Lucius Titius delicto suo libertatem sibi abdicasse, seque in servitutem dedisse videtur, idcirco Pœna, veluti domino, tanquam servus additus esto*: Atque ita ut verus servus sive ad mortem, sive huic proximum supplicium condemnabatur. Quia vero hæc fictio instituta fuit, ut populi libertas, quæque ejus tuendæ causa latæ erant Leges, saltem specie tenus, servarentur, populò jam hac fictione deceptò, & utriusque mortis supplicium æquo animo pati paulatim assuefactò, inanis verborum ambitus, & fictionis sollicita observatio insequentibus temporibus in desuetudinem abire cœpit, ac tandem abolita videtur, sic ut postea noxii statim ad mortem &c. condemnarentur, & servitus pœnæ ipsa vi & atrocitate sententiæ, & ex natura pœnæ, cui devovebantur, ex antiquæ fictionis vestigio infligeretur; Nam licet solennes ambages ab usu recesserint, haud dubie tamen res ipsa ejusque effectus manserit.

IX. *Qui in metallum* l. 8. §. 4. d. pœn. i. e. ad eruendas metallorum venas: Metalla enim hic accipere debemus, non ipsam auri, argenti, &c. materiam; sed auri, argenti, æris, ferri, & cæterorum id genus fodinas; *metalla autem multa numero sunt*, inquit JCTus in d. §. 4. Sic in l. 9. §. 2. l. 13. §. 5. D. d. usufr. occurrunt *cræisfodina, hærenisfodina, auri, argenti, æris, ferri, sulphurisfodina* v. & l. 8. §. 8. d. pœn. in l. 15. ff. de publ. & vestig. *Cotoria*, in quibus cotes fodiuntur, & exciduntur: in l. 3. §. 6. D. d. neb. ear. qui sub tut. invenies *metalla stypreria* i. e. aluminis, de quibus ad Plin. *hystor. nat. l. 35. c. 15.* Hæc omnia metallorum nomine contineri, tum ex d. II. ubi *metalla* audiunt,

tum ex metalli natura & nomine liquet; hujus enim appellatione comprehenduntur omnia mineralia, (fas sit ita loqui) quæ sub terris effodiendo eruuntur: Dictum est quasi, ἀλλοι μετ' ἀλλοι, aliud post aliud, inveniatur; in qua etiam opinione fuit Plinius *lib. 32. c. 6.* *Ubiunque, inquit, inventa vena est, non procul invenitur alia, unde metalli Græci videntur dixisse.* Salinæ, licet propriâ metallorum appellatione non contineantur, in eas tamen etiam rei & noxiæ, ut plurimum sceminæ, damnari solebant, & damnatæ fiebant servæ pœnæ, vel saltem *quasi servæ. d. l. 8. §. 8. d. pœn. l. 6. D. d. capt. & post. rev.* Erant autem Salinæ apud Romanos publici juris, & publicanis, qui in *l. 11. C. de vect. & commiss.* Mancipes diceuntur, locabantur, qui inde redactum & exactum vectigal ærario inferebant *v. l. 17. §. 1. d. V. S. add. l. 59. §. 1. d. her. inst. l. 13. D. d. publ. & vect. l. 1. quod cujusque univ. nom.* quemadmodum etiam jure feudali *salinarum redditus* inter Regalia referuntur *v. lib. 2. feud. tit. 56.* Privatorum tamen etiam ipso jure Romano fuisse salinas, constat ex *l. 4. §. 7. D. d. Censib. l. 5. §. 1. d. reb. cor. q. sub. tut. l. 32. §. 2. & 3. d. usu & usufr. leg. vid. Cujac. l. 3. Observ. 31.* sic salinas habuit Cicero, ut apparet ex *ejus ep. 32. lib. 7. ad fam.* ubi parum diligenter earum possessionem a procuratore suo defendi queritur. Nec id salinæ singulare habent, idem enim in omni generis metallis obtinuit; Licet enim pleraque fuerint publica *d. l. 17. §. 1. d. V. S. l. pen. C. d. spectac.* nonnulla tamen Cæsaris erant *v. l. 38. D. de pœn. l. 6. §. 2. ad L. Jul. pecul. i. e. in privato patrimonio Principis, non quâ Principis, sed quâ Diocletiani, quâ Justiniani v. l. 3. §. pen. D. d. jur. fisc. l. 39. §. ult. d. leg. 1.* quo sensu res Cæsaris vel Principis distinguuntur à rebus fiscalibus, quæ non tam in principis, quam principatus patrimonio sunt. *d. l. 3. l. 6. eod. l. 49. D. loc. cond. l. ult. D. q. pot. in pign. l. 3. C. d. quadr. præscr.* Quædam civitatibus relicta *arg. l. 10. & 13. C. d. vectig.* Suet. in *Tib. c. 49.* ibi Beroald. Privatorum denique in bonis, patrimonio, ac commercio fuisse, constat ex *d. l. 9. §. 2. l. 13. §. 5. D. d. usufr. l. 77. d. contr. empt. l. 32. d. jur. dot. l. 7. §. 13. sol. matr.* Suet. *d. loc.* Cujac. *obs. l. 15. c. 21.* De hodierno jure Regali metallifodinarum vid. Philip. Helfr. Krebs *tract. de ligno & lapide part. 2. class. 3. sect. 3. tot.*

Metallis haud dubiè annumerari debent *Lapidicina d. l. 9. d. l. 13. d. l. 3. §. 6. d. reb. cor. q. sub. tut.* ita enim in Pand. Flor. & aliis MSS. Codd. legi, Viri docti testantur; Rectius tamen *lapicidina* vocantur, ut multis adstruit Vossius *lib. 1. d. Vitiis. Sermone. c. 13. & in Etymolog. in voce.*

voce *lapis*. Illarum mentio fit in *dd. ll.* & in *l. 32. de iur. dot. l. 77. d. contr. empt. vend. Marmorearum*, ut nobilissimæ speciei, in *l. ult. D. d. fund. dot. l. 7. §. 13. sol matr.* & quidem ubi lapis renascitur *dd. ll. de illarum venis perquirendis vid. l. 6. C. de metallar. (11. 6.) j. l. 3. eod.* *Lapidinæ* græco nomine *λατομίαι Latomia* nuncupantur, ex *λαῖς* *λαῖς* lapis, & *τόμῳ* frustum abscissum, unde *λατομέω* excido, excido lapides: atque hæ voces promiscue usurpantur. vid. *Plaut. Caspiv. act. 3. sc. 5. v. 63. & seqq.*

X. Ab his *Latomiis* differre videntur *Lautumia* proprie dictæ, quarum fit mentio in *l. 1. §. ult. ff. d. aleator.* & in *l. 9. ff. ex quib. caus. maj. Lautumia* enim (ita in *ff. Flor. legi* testatur *Cujacius l. 6. obs. 7.*) fuerunt carceres subterranei in saxo excisi, ubi rei sine vinculis asservabantur, ut constat ex *lautumiarum à vinculis publicis* separatione in *d. §. ult. & apertius ex d. l. 9. ubi, vinculorum appellatio*, inquit *Callistratus, latius accipitur, nam etiam inclusos, veluti lautumiis, vinculorum numero haberi placet, quia nihil interest, parietibus, an compedibus teneantur.* Atque hoc nomine quasi proprio *Syracusis* carcer appellabatur, in quem *Tyranni* innoxios sæpe pariter ac nocentes detrudebant, ut ejus squalore, atque aliis sexcentis incommodis, æstus, frigorisque injuriis (erant enim hæ *lautumia* in cacumine apertæ, & sine tecto) miserrimo modo cruciarentur, nam (ut *Sallustii de Tulliano* verba hucreferam) *incultu, odore, fœda atque terribilis earum facies.* vid. *Pollet. histor. for. Rom. l. 5. c. 14.* hinc *lusus jocusque* apud *Senecam lib. 5. controuv. 37. Ne quenquam vestrum decipiat nomen ipsum lautumiarum, minime lauta res est.* Vid. *Cic. 1. verr. c. 5. & ibi Ascon. Padian.* Illarum formam luculenter & eleganter, ut solet, describit idem *Cicero §. Verr. c. 27. add. c. 55. ibid. & lib. 4. ad Attic. ep. 6.* Ex dictis facile est colligere, quænam sit proprie inter *Latomias Lautumiasque* differentia; illæ dicuntur *lapidina*, in quibus lapides etiam nunc cæduntur, quæ deinde satis excavatæ carceris usum præbere possunt; Hæ, locus jam excavatus, sive carcer in saxo excavato: Ob summam tamen, quam habent & re & nomine, affinitatem, hæ voces sæpe confunduntur, & pro *latomiis lautumia* dicuntur, quo refero locum *Plauti in Pœn. act. 4. sc. 2. v. 5. Ubi ita queritur servus:*

Ita me Di ament, vel in lautumiis vel in pistrino mavelim.

Agere atatem, præpeditus latera forti ferro mea. &c.

Ex quo loco etiam apparet, servos vinctos & catenis onustos solitos fuisse opus facere. Versa vice, quia ex *latomiis* satis exactis fieri

poterant & solebant lautumia, carceres. Romæ Latomia appellari cœperunt, vid. Liv. l. 26. c. 27. l. 32. c. 26. l. 37. c. 3. l. 39. c. 44. Quapropter forte non male dixerim, has voces promiscue usurpari recte posse; Lautumia enim Græcis λατομια, uti Latomia à contractiore λατομία, quemadmodum dicimus λατομέω vel λατομίζω, utrumque autem à λαός λαός, ut jam occupavimus dicere. Sed è lautumiis, quæ forte nos longius æquo detinuerunt, in viam.

XI. Postquam jam vidimus, quam multa numero sint metalla, sequitur paucis indicandum, quibus terris inveniuntur; Pergit enim ita JCtus in d. l. 8. §. 4. d. pæn. *Et quadam quidem provincia habent, quedam non habent, sed que non habent, in eas provincias mittunt (damnatos) que metalla habent.* Variæ autem memorantur in Juris libris terræ metalli fodinarum fertiles, quas omnes enumerare operæ pretium non erit. vid. tot. tit. C. d. metallar. & met. (II. 6.) & ibi Cujac. & al. DD. ad singulas LL. & ear. inscript. Nov. 22. c. 8. Cujac. l. 8. obs. 27. l. 7. §. 13. ff. solut. matr. l. II. C. Theod. d. indulg. debitor (II. 28.) Apud alios Auctores etiam alias metalliferas terras invenias licet; Sic de Italia Plinius l. 3. hist. nat. c. 10. *infin. metallorum omnium fertilitate nullis cedit terris, sed interdictum id vetere consulto Patrum, Italia parci jubentium.* adde l. 33. c. 4. & l. 37. c. 13. *infin.* Hispania quoque adeo metallorum fœcunda fuit, ut ea Romanis id temporis eo loco fuisse dicitur, quo nunc Hispanis America est: de hac vid. Plin. l. 3. c. 3. l. 4. c. 20. & l. 33. c. 6. nec terræ tantum, sed ipsa quoque flumina aurum, metallorum pretiosissimum, pepererunt, si credamus Plinio d. l. 33. c. 4. id de Tago Hispania, de Pado Italia, aliisque aliarum regionum fluminibus asserenti.

XII. Cum itaque Romani tot terras metallorum fertiles in orbe suo possiderent, ad quæ eruenda & exercenda pene innumera requirebatur hominum copia, gravitas tamen operis plerisque deterreret (adeo quidem, ut multi patrium solum metalliferum pro alio verterent, atque ea ratione hoc onus, hanc molestiam subterfugerent, cui fraudi prospicere debuit Imp. Theodosius in l. ult. C. d. metallar. imo ipsi metallorum procuratores, simulato hostili metu, se huic necessitati subtraherent, ut necesse fuerit, in eos constitutionem emittere, quæ est l. 4. C. d. tit. ut ad implendum munus retraherentur) Summâ prudentiâ noxios, quos ob atrocitatem facinoris gravior forte alioquin pœna manebat, non ultimô supplicio affecere, sed tanquam servos metallicis operibus addicere maluerunt, simul & facinorum pœnam sumentes, simul & questum
uberem

uberem ex eorum labore capientes, ut in hac eadem re de Ægyptiis loquitur Diodor. Siculus *lib. 1.* Quia vero potissimum in metalla publica damnabantur, quorum quia dominus nullus, licet eo non careant, digito quasi demonstrari potest, ne servi sine domino essent, ad eandem fictionem recursum est, de qua supra latius, Pœnaque dominum repræsentavit. Hæc pœna deinceps adeo invaluit, & frequens fuit, ut in complurium criminum reos constituta inveniat, nam *tam ad personas liberas, quam ad serviles pertinuit conditiones l. 11. C. d. pœn.* maxime tamen in humiliores, ut apparet ex exemplis eorum, qui ad hanc pœnam damnari soliti fuerunt, quæ videri possunt in *l. 1. D. d. fur. balnear. l. 1. §. 3. D. d. abig. l. 8. §. 6. d. Pœn. l. 28. §. 10. ead. d. l. 28. §. 14.* (ubi *Custodie* sunt ipsi homines, qui custodiuntur, sive qui in custodia, pœna sua funguntur, vid. Cujac. *l. 6. Obs. 36.* eodem sensu hæc vox accipitur in *l. 12. D. d. publ. Ind. l. 10. d. cust. & Exhib. reor. l. 6. d. Offic. Proc. l. pen. d. feriis. l. 18. §. pen. & ult. d. Quest. & apud Suet. Calig. c. 27. l. 38. D. d. pœn. l. 6. §. ult. ad L. Jul. pecul. d. l. 38. §. 3. 4. 5. 7. 8. 9. l. 3. C. d. Incest. & inu. nupt. l. 3. C. d. serv. fugitiv. l. ult. C. d. possl. reverf. l. 8. C. ad L. Jul. de vi publ. & priv. l. ult. ff. l. 2. C. d. sepulchr. viol. Olim in plagarios, qui viventium filiorum miserandas infligunt parentibus orbitates *l. ult. C. ad Leg. Fab. d. plag.* (ubi pro *teneantur* legendum esse *tenebantur*, verborum sensus & nexus necessario postulant, & primus observavit Duarenus *lib. 2. Disputat. c. 20.* ex *l. un. C. Theodos. ead.* quæ est ejusdem Imp., ad eundem, eodem tempore rescripta) in lenones, qui filias vel ancillas invitas prostituunt *l. 6. C. d. spect. & scen. & lenon. (11. 40.) v. l. 7. ead.* & in alios passim in Legibus & Constitutionibus obvios: Atque hi dicuntur *in metallum damnari* vel *dari d. l. 8. §. 4. & 12. de pœn. Ad metallo dari d. l. 3. C. d. serv. fugit. addici d. l. 2. C. d. sep. viol. in metallum detrudi, metallo implicari d. l. 3. C. d. incest. nupt. metalli pœna affici l. 5. C. de pœn.* & quæ sunt id genus aliæ locutiones.*

XIII. Metalli ergo pœna libertatem adimit *d. l. 8. §. 4. d. pœn.* & proximam morti pœnam continet *l. 28. pr. eod.* hinc absentes in metallum damnari non posse docet Ulpianus in *l. 5. ff. d. pœn.* quemadmodum absentium condemnatio regulariter nunquam est permisa, nisi pœna irroganda sit *usque ad relegationem d. l. 5.* quæ verba inclusive (fas sit ita loqui) intelligenda, i. e. si pœna sit vel ipsa relegatio, vel relegatione minor *d. l. & paucis aliis casibus exceptis v. l. 10. ff. de publ. judic. l. 21. C. d. pœn. l. 4. §. ult. D. ad L. Corn. d. sicar. l. 13. l. 115. C. ad L. Jul.*

Iul. d. adult. Quo cum cohæret, hic nec ab actoris nec a rei parte locum esse procuratori; Quod generaliter in causis criminalibus capitalibus, ne publica eludatur vindicta, obtinet *l. pen. d. publ. jud. l. 1. an per al. caus. app. l. 1. d. req. v. abs. damn. l. 6. & ult. C. d. accus. vid. tamen d. l. pen. l. ult. C. d. injur. l. 71. D. d. procur. l. 33. §. 2. eod. j. l. 3. C. d. accusat. d. l. 1. an per al. caus.* Ubi verba *Usque ad relegationem*, contrario sensu, scilicet exclusive accipienda videntur.

Ex eadem ratione hoc *jus in metallum damnandi* *Præfeto Urbi specialiter competere ex epistola Divi Severi*, docet idem Ulp. in *l. 8. §. 5. d. pæn.* est enim secundus gradus meri imperii *l. 28. pr. eod.* quod ipsum non jure Magistratus, sed vi specialis concessionis competit *l. 1. pr. & §. 1. d. Offic. ej. cui mand. jurisd. l. 6. pr. D. d. Off. proc.* Unde consequitur, quod non possit aliis mandari *d. l. 1. d. l. 6. l. 70. d. R. l. nisi in casu necessariæ absentiae d. l. 1. etiam, ut ob easdem æquitatis utilitatisque rationes videtur, in casu infirmitatis & afflictæ valetudinis arg. l. 209. l. ult. d. V. S. l. 1. l. 14. D. d. auct. tut. l. 8. §. ult. l. 9. d. procur. l. 17. §. 11. de injur. pr. l. d. iis per quos ager. poss. §. 2. §. 7. l. d. excus. tut. l. 40. 41. §. 2. D. eod.*

XIV. Quam dura & misera sit hominum metallis addictorum conditio, vel expertus Tyndarus apud Plaut. *in capt. act. 5. sc. 4.* docere potest, quod lepide facit. vid. & Lips. *l. 2. d. Magn. Rom. c. 5.* & ibi Cassiodor. alleg. Sed haud opus hac de re longe lateque testimonia quærere, veritatem hanc quotidiana experientia in terris metalliferis plus satis confirmat. Illorum miseriis etiam hoc additum, quod faciebus eorum stigmata inscribi solerent, quæ damnationis causam, & pœnam continebant, ut constat ex *l. 17. C. d. pæn. & Suet. in Calig. c. 27.*

XV. Fuit horum stigmatum frequens variusque apud Veteres usus: & vel candenti ferro inurebantur, vel stylis compungebantur, sive in fronte, & tunc quidem ad infligendam ignominiae notam (hinc stigmata aliquando sumuntur pro ipsâ infamiae vel ignominiae notâ, versibus epigrammatibusve inultâ, ut apud Suet. in *I. Caf. c. 73.* & Martial. *l. 6. epigr. 64. v. 26.*) vel in alia corporis parte, non notandi, sed noscendi ac dignoscendi causa. Ignominiae causa in fronte literâ K. notabantur calumniatores ex Lege Remmia, de qua vid. Cic. *pro Rosc. Amer. c. 19. & c. 20. in fin. sed si ego hos bene novi, inquit, literam illam (puta K) cui vos usque eo inimici estis, ut eas omnes oderitis* (i. e. oderitis omnia vocabula, quæ hanc initialem literam habent; respicit præter vocem & pœnam *Kalumnia*, ad literam K. tabb. condemnatoriis inscriptam, ut & ad *Kalendas*,

lendas, non tantum, quia Kalendis Martiis, vel Juliis, pro re nata, solutiones pensionum sive mercedum fieri debebant *l. 58. D. d. Usufr. l. 60. pr. loc. cond. l. 9. pr. qui pot. in pign. l. 41. d. Contr. Empt.* sed & quia Veteres usuras pecuniæ mutuæ non in annos, sed in menses singulos stipulabantur, & exigebant *v. l. 41. §. 2. D. d. Usur. l. 40. d. reb. cred. l. 26. §. 1. ff. depos. l. 90. d. V. O.* Hinc passim Kalendæ *celeræ* audiunt, sc. respectu morantium & tergiversantium debitorum. vid. Horat. *l. 1. sat. 3. v. 86. & Epod. 2. infin.* Ovid. *l. 2. d. Rem. amor. v. 165. & seq.* & hinc *Kalendarium* sumitur pro scenori collocatarum pecuniarum codice. *v. l. 3. C. de compens. l. 41. D. d. Reb. Cred. l. 39. §. 8. 14. D. d. adm. tut. l. 41. §. 6. d. leg. 3. l. 37. d. Usufr. leg.* vid. Clar. Eckii *Princ. Iur. Civ. tit. ff. d. Usur. n. 14.*) *ita vehementer ad caput affligent, ut postea neminem alium, nisi fortunas vestras, accusare possitis.* Optimam quidem institutum; Cum nempe calumniatores omnem verecundiam, omnemque pudorem ejurasse viderentur, frons autem sit dicata pudori, merito in ea parte corporis, qua deliquerant, puniebantur, (quod sæpius factum *v. l. 3. C. d. serv. fugitiv.*) ut sicutanquam boves cornupetæ, *fœnum in cornu habentes*, vitarentur, & ab honestiorum hominum consortio arcerentur, ut de tali notato alius alium commonefacere posset, *Hic niger est, hunc tu Romane caveo*; ac denique, ut alienam famam & existimationem arrodentes & mordentes, jure mordacium canum, quorum caveis illud, *Cave canem*, inscribi solenne erat, censerent. Meminit hujus Legis Remmiæ Marcianus in *l. 1. §. 3. D. ad Sct. Turp.* & Papinianus in *l. 13. ff. d. Testib.* ubi *integra frontis homo* est homo integer vitæ scelerisque purus, qui nunquam calumniæ pœnam in fronte sustinuit. Sunt, qui in *d. loc.* Ciceronis, & per consequens in *d. ll.* pro Remmia legunt *Memmia*, quos inter Hottomannus, qui ibi fatetur, se nihil adhuc de Remmiorum familia legisse; Sed, ut videtur, male, contrarium enim ex *d. locis* patet, vid. & Anton. Augustin. *lib. d. Legib. in l. Remmia*: Remmiorum certe nomen non fuisse ignotum Romanis, constat præterea ex Sueton. *lib. d. Illustr. Gramm. c. 23.* & ex veteri inscriptione ab Interprete ibidem subjecta: Fuit tamen & lex quædam *Memmia*, cujus meminit Val. Max. *l. 3. c. 7. ex. Rom. 9.* sed longe ab hac nostrâ diversa, utpote, quæ eorum, qui *Reip. causa abessent, recipi nomina* (in reorum numerum) *vetabat.* Val. *d. loc.*

Similiter fervorum furacium vel fugitivorum frontibus stigmata inscribebantur, quæ inde *symplicia*, & Inscripti audiunt, *v. Mart. lib. 8.*

epig. 75. v. 9. etiam *Literati*. v. Plaut. in *Casn. act. 2. sc. 6. v. 45. & seqq.* Huic mori originem debet illud, *Samiis nemo literator*; Illi enim, cum ab Atheniensibus victi essent, ab iisdem in fronte punctis & literis notati. Ad hanc inscriptionem sive inuisionem, servorum faciebus fieri solitam, potest videri respexisse Jctus in *l. 17. §. 1. D. d. usufr.* cum inquit, servum fructuarium non posse ab usufructuario *cicatricibus deformari*, quod commodissime de cicatricibus ex unctione reliquis intelligi potest: adde & Ulpian. *fragm. tit. 1. §. 11.* ubi hæc stigmata *Vestigia* vocat; (in quibusdam editionibus pessime legitur *Vestigalia*; Cujacius pro *quibus vestigia* admodum probabiliter legit *quibusve stigmata*) Gajo *lib. 1. Instit. §. 4. Indicia*; Ulpiano in *l. 1. §. 8. D. d. fugitiv. nota* nuncupantur.

Alii præter metallicos & servos frontem inusti etiam leguntur, exemplum memorabile vid. apud Sen. *l. 4. d. Benef. c. 37.* Plura de ignominiosa frontium inscriptione vide apud Connan. *comm. jur. civ. lib. 2. c. 6. n. 4.* & Lips. *l. 2. Elect. c. 15.*

Dixi mox, nonnullos etiam alia corporis parte, sine ignominia tamen, stigmatibus fuisse notatos: Veluti Tirones in manibus. Veget. *d. Re milit. l. 1. c. 8. & l. 2. c. 5.* vid. & Lips. *l. 1. d. mil. Rom. dial. 9.* Ad Tironum imitationem Fabricenses quoque *l. 3. C. d. Fabric. (11. 9.) l. 4. cod.* quinam illi sint v. in *d. tit. & Nov. 85. c. 1.* Similiter & Aquarii, & quidem singulis manibus ex constitutione Leonis in *l. 10. C. d. Aqueduct. (11. 40.)* Imperatoris nomine signari jubentur; Causa & ratio hujus inscriptionis est in *d. l. 3. & 10.* Sed abruptum filum attexamus.

XVI. Quod de stigmatibus, metallicorum faciebus inscribi solitis, diximus, sustulit Constantinus in *l. 17. C. de Pæn.* in manibus tantum & furis pœnam damnationis una inscriptione comprehendere permittens; *Quo facies*, inquit, *que ad similitudinem pulchritudinis celestis est figurata, minime maculetur.* Hæc ratio Imperatoris (qualis qualis Christiani! vid. Anton. Matth. *d. crim. lib. 48. tit. 18. n. 11. & Wissemb. ad tit. ff. d. calumn.* quanquam non displiceat Ampl. Hubero *ad eund. tit. n. 4.*) quum generaliter facierum formam conservatam velit, videtur hac in parte abrogare etiam voluisse Legem Remmiam de calumniatoribus, & alias sive leges sive consuetudines, quæ inuisionem vel inscriptionem facierum permittebant; in locum namque pœnæ legis Remmiæ successit pœna talionis. v. *l. ult. C. d. accus. l. ult. C. d. calumn.*

XVII. Ho-

XVII. Hodie stigmatis in facie vel fronte inuisionem illicitam esse, etiam si per statutum introducta sit, & statutum, quantum ad hoc, non valere, nec seruandum esse, observat Joach. Mynsing. *Cent. 2. Observ. 46.* in Gallia tamen *fontibus in frontes imaginem lilii floris candente ferro imprimi*, testatur Joh. Imbertus *Instit. forens. c. 21.* & ex eo Gudelinus *d. Jure Nov. l. 5. c. 15. vers. stigmatibus.* His vero regionibus stigmata tergo, humeris, vel simili membro inuri solent, quod longe decentius esse, Gudelinus *d. loc.* ait.

XVIII. Plus satis in examinandis metallicorum miseris occupati fuimus; Benigniore jam induamus personam, & quomodo ab inuncta poena liberari possint, quique in uniuersum a metalli poena, adeoque & ab hac seruitutis Poenæ specie liberi, & immunes sint, videamus.

Liberantur in metallum damnati, (1) si valetudine, aut atatis infirmitate inutiles operi faciundo deprehendantur. *l. 22. D. d. pæn.* quo casu etiam à Præsidente causa cognita dimitti possunt, si modo vel cognatos vel affines habeant, & non minus 10. annis poenâ suâ functi fuerint *d. l. 22.* quod decennii tempus etiam observatur, si imperitiâ iudicis ad tempus, sine præfinito tamen certo tempore, in metallum dati sint *l. 23. eod.* unde apparet, (2) Lapsum temporis hanc poenam tollere posse: Quamquam enim nemo, ut in opus metalli, ita multo minus in metallum ad tempus damnari debet *l. 28. §. 6. d. pæn.* Si tamen Iudex id per imperitiâ *d. l. 23.* fecerit, sententia quidem non est nulla, sed is, qui damnatus est ad certum tempus, per id tempus, qui ad incertum, per decennium, poenâ fungi debet *ad. l.* sed tamen, *etiam si faciet metallicum opus, non in metallum damnatus esse intelligi debet, hujus enim libertas manet d. l. 28. §. 6.* eodem modo, ut seruus in opus publicum siue temporarium siue perpetuum non datur, si tamen *per errorem* in temporarium opus datus fuerit, expleto tempore, domino reddendus est *l. 34. eod.* vid. Cujac. *l. 6. observ. 25.* & Clar. Voet. *ad tit. ff. d. pæn. n. 2.* (3) A metalli, ut ab omni aliâ, poenâ liberantur restitutione *l. 8. §. 12. D. d. pæn. l. 1. §. 1. l. 4. D. d. sent. pass. & restit. &c.* i. e. indulgentiâ, quâ Princeps sententiam passos in integrum restituit *l. 7. C. de prec. Imp. offer. l. 9. C. d. calumn. §. 6. J. d. J. N. G. & C. l. 4. C. d. bon. proscr. t. 1. ff. & C. d. sent. pass. & restituitis.* Consideratur autem restitutio heic loci non ut officium iustitiæ, quo sensu tractatur in *lib. 4. ff. & lib. 2. tit. 20. & seqq. Cod.* sed ut beneficium gratiæ, quo solus princeps poenam vel mutat, vel minuit, vel in totum tollit, *supra d.*

ll. & l. 9. §. 11. infin. D. d. pæn. l. 27. eod. l. 2. C. d. sent. pass. & restit. Per hanc autem restitutionem (loquimur de liberis hominibus in metallum damnatis, & restitutis; de servis antevertimus dicere *n.v.*) nec bona in fiscum redacta *d. l. 2. C. l. 4. eod. l. 4. C. d. bon. proscr. nec honores l. 6. & 7. C. d. sent. pass.* nec alia *v. l. 3. 4. 5. 6. eod. recuperantur, nisi restitutio sit specialis, & plenissima l. 1. C. d. tit. d. l. 2. & 4. infin. l. 9. C. l. 2. l. 3. ff. eod.* Cognationis tamen jura etiam generali restitutione reddita videntur *v. l. 4. ff. d. tit. & pænæ servus restitutus ad bonorum possessionem contra tabb. admittitur l. 1. §. ult. l. 2. D. d. bon. poss. contr. tabb.* Idem obtinet in jure patronatus, quanquam id non tam post restitutionem reviviscere, quam per servitutem pænæ nequidem extingui, dicendum sit *l. 1. §. 1. ff. de sent. pass.* ad novos quoque honores restitutum (etiam, ut videtur, generaliter) perinde ac si damnatus non fuisset, vocari, docet Ulpianus in *l. 3. §. 2. D. d. mur. & honor.*

XIX. A metalli pænæ, adeoque hac servitutis pænæ specie, immunes sunt in genere honestiores, humiliorum namque supplicium fuisse, supra *n. XII.* demonstravimus. In specie autem *Veteranis* id prærogativæ datum invenimus *v. l. 3. ff. d. Veteran.* eorumque liberis *d. l.* usque ad primum duntaxat gradum *l. 5. C. d. pæn.* atque hoc receptum est inter plurima alia illorum in jure privilegia. *v. §. 3. I. d. mil. test. l. 26. ff. eod. l. 9. C. quand. prov. necess. non est l. 7. D. d. vac. & exc. mun. l. ult. C. d. his q. non impl. stip. tit. C. d. Excus. Veier. tit. ff. & C. d. Veteran. & l. 1. C. eod. (12. 47.)*

Præter veteranos nominatim quoque in metallum dari vetantur *Decuriones l. 9. §. 11. D. d. pæn. l. 3. C. eod.* i. e. curiarum municipalium *Senatores l. 33. C. d. decur.* eorumque parentes & liberi. *d. l. 9. §. 12. l. 9. C. eod.* Liberos autem non tantum filios accipere debemus, verum omnes liberos *§. 13. ibid. j. l. 220. d. V. S.* in quo differunt *Decurionum liberi à Veteranorum v. d. l. 5. C. d. pæn.* cum alioquin *Veteranis & liberis veteranorum eundem honorem haberi, qui & Decurionibus,* doceat *Marcianus in l. 3. ff. d. Veteran.* quibus autem liberis id privilegii competat, vide in *d. l. 9. §. 14. j. l. 2. §. 2. ff. d. decur. d. l. 9. §. 15. l. 2. §. 6. ff. d. decur.* Hæc aliaque proposita sunt privilegia & præmia, quæ homines ad onerosissimum hoc munus suscipiendum allicerent *v. l. 3. C. d. nat. lib. l. 15. ff. d. pæn. l. 28. §. 5. eod. l. ult. ff. & t. t. ff. & t. C. d. Decur. Nov. 18. c. 2. Nov. 89. c. 2.* De iis autem, qui in metallum damnari non possunt, ut generaliter

di.

dixerim, (verba Callistrati in l. 8. §. 5. D. d. pæn. mea facio) omnes, qui fustibus cædi prohibentur, eandem habere honoris reverentiam debent, quam Decuriones habent (quia & ipsi fustibus castigari vetantur l. 5. C. ex quib. caus. infam. irrog.) est enim inconstans dicere, eum, quem principales constitutiones fustibus subjici prohibuerunt, in metallum dari posse.

XX. A damnatis in metallum differunt damnati in opus metalli, sed differentia in vinculis tantum est, inquit JCtus in l. 8. §. 6. d. pæn. quod qui in metallum damnantur, gravioribus vinculis premuntur, qui in opus metalli, levioribus, quodque refuga ex opere metalli in metallum dantur, ex metallo, gravius coercentur. Idem fere dicitur in l. 5. infn. D. d. extr. cogn. cætera ergo conveniunt; Adeoque tam hi, quam illi, pænæ servi fiunt l. 17. pr. d. pæn. quemadmodum ii quoque, qui in perpetuum metallicorum ministerium damnati sunt l. 36. eod. quanquam enim hi possent aliquo modo dici veros dominos, metallicos nempe, habere, adeoque ficto domino non indigere, quia tamen pænæ causâ horum ministerio addicuntur, potius Pænæ, quam alterius servi esse videntur, & hinc est, quod fœminæ ita damnatæ, quasi servæ pænæ, dicantur in l. 8. §. 8. d. pæn. licet Cl. Wissebacchius ad tit. ff. de pæn. n. 16. voculam quasi per non vere explicet: Cæterum lectio d. l. 8. §. 8. ut constet proportio & evidentia differentiæ inter damnationem temporariam & perpetuam, qua pænæ servitutem irrogari in verbis præc. dictum erat, & ex l. 36. d. tit. probavimus, videtur esse vitiosa, & vel cum vulgat. edit. pro retinent, legendum amittunt. vid. Bachov. not. ad Treutl. vol. 2. disp. 31. th. 6. lit. D. vers. sicut tamen in med. vel cum Cujacio lib. 15. Obs. c. 22. libertatem, pro civitatem: Ut sensus d. §. fit, fœminas in perpetuum metallicorum ministerium damnatas, pænæ servas fieri, ad tempus vero, amittere civitatem, salva scil. libertate; vel retinere libertatem, amissa civitate: Hæc enim locutio, qua libertas retineri vel manere dicitur, ita accipienda est, ut tum civitas implicite intelligatur amitti, exemplum est, in l. 28. §. 6. d. pæn. & versa vice, cum civitas dicitur amitti, libertas tamen retineatur, & salva sit. v. l. 17. §. 1. eod. quia hæc sine illa esse potest; Cum autem libertas dicitur amitti, multo magis civitas amittatur, & versa vice, cum civitas retineri dicitur, multo magis libertas retineatur, quia illa sine hac esse non potest. Si cui tamen minus arrideat hæc emendatio, poterit cum Clar. Voetio ad tit. ff. d. pæn. n. 2. civitatem in d. §. 8. accipere de eo civitatis jure, quod ex jure gentium

est, & libertatem salvam comitatur, non de eo, quod ex jure civili Romanorum; Quemadmodum in *l. 5. §. ult. D. d. extr. cogn.* è contrario *libertas* (quatenus dicitur adimi ei, cui aqua & igni interdictum est) explicanda videtur non de ea libertate, quæ ex jure gentium, sed quæ ex jure Quiritium est, & cum civitate cohæret, consistens in jure connubii, patriæ potestatis &c. vid. Cic. *Orat. pro Cæcinn. c. 33.*

XXI. Est & alia damnatio, nempe in *Opus publicum*, quæ tamen libertatem non adimit. Ant. Matthæus *tr. d. Crim. l. 4. t. 18. d. pæn. c. 1. n. 4.* per *Opus publicum* intelligendum putat *ministerium metallicorum, aut salinas*, sed, ut videtur, male; Quanquam enim hæc in eo conveniant, quod tam in opus publicum, quam in ministerium metallicorum, quis ad tempus damari possit *d. l. 8. §. 8. l. 17. §. 1. d. pæn.* in eo tamen, quod præcipuum est, differunt, quod in ministerium metallicorum vel in salinas damnati servi pænæ fiant *d. l. 8. §. 8. l. 36. eod.* in opus vero publicum dati servi non efficiantur; si namque *perpetuo dati* sint, *ea, quæ juris civilis sunt*, i. e. civitatem ejusque jura, *non habent*, i. e. amittunt, *quæ vero juris gentium sunt*, i. e. libertatem, *habent* i. e. retinent. *d. l. 17. §. 1.* idem diceretur in *l. 28. §. 6. eod.* si rejecto *non lectio* esset paulo concinnior. vid. Cujac. ad Paul. *rec. sent. lib. 5. tit. 17. inf.* Bachov. Wissemb. Voet. *locis cit.* & hinc in opus perpetuum damnati in *l. 1. C. d. pæn.* dicuntur non dissimilis conditionis esse ab his, qui in insulam deportantur, & utrique in *d. l. 17. §. 1.* conjunguntur: *Ad tempus* vero in opus publicum damnati *pristinum statum retinent*, inquit Imp. in *l. 6. C. ex qb. caus. infam. irrog. sed damno infamia post impletum tempus subjiciuntur.* Quod tamen ita accipiendum, nisi ob levius delictum graviori pænâ affecti sint, quam quæ legibus in id statuta est, veluti si in crimine, cujus pænâ est pecuniaria condemnatio, furti puta, *opere temporario multati sint*, vel fustibus cæsi, licet ipsum crimen famosum sit, infames tamen non fiunt. *l. 10. §. 2. D. d. pæn.* quemadmodum sæpius infamia, quæ ex delicti natura infligenda foret, extinguitur, si pænâ irrogata sit gravior ordinariâ, & quæ ad publicam vindictam pertinet v. *l. 13. §. 7. ff. d. his q. not. infam. l. 4. C. eod. l. 15. D. ad munic. l. 5. D. d. Decur.*

Hæc de condemnatione in metalla &c. (in cujus locum hodie in regionibus, quæ metallis carent, successit damnatio perpetua in ergastulum sive laboratorium publicum, vel etiam ad trirèmes v. Carpz. *prax. Crimin. part. 3. quæst. 129. n. 8. 41. 42.* Gerh. Feltman. *lib. sing. de Dea Podagra c. 15. n. 2.* & per tot. ubi cum Servis pænæ Podagricos

gricos comparat. Peregrin. *de Jure Fisco*. l. 3. tit. 4. n. 5. & seqq.) sufficiant; videamus de aliis modis, quibus servitus pœnæ infligatur. Dixi

XXII. *Vel ad aliam similem pœnam damnati.* Veluti in ludum venatorium, ad bestias, in ludum gladiatorium, ad gladium. De singulis separatim.

Ludus venatorius erat genus spectaculi, quo homines in harenam demissi, ibi cum omnis generis feris, spectante & circumfidente populi corona, pugnabant: Appellatur *ludus venatorius* in l. 8. §. 11. & 12. d. pœn. & plerumque hoc nomine tum apud Jctos, tum apud alios Auctores, insignitur, sæpe tamen tam apud illos, quam hos, *Venatio* dicitur, veluti in l. 122. de leg. 1. l. 10. inf. pr. D. ad L. Jul. d. vi publ. est namque veræ, justæ, ac innocuæ venationis, licet injusta & noxia, imitatio.

Dico in *harenam*. *Harena* sive *arena* dicebatur locus theatri vel amphitheatri inferior concavus, qui, ne crebra sanguinis effusio pugnantium pedes falleret, harenâ, quæ sanguinem absorberet, sternebatur. vid. Lips. d. *Amphit.* c. 3. indeque hæc vox plerumque pro loco pugnae, sive amphiteatro usurpatur v. l. 1. §. 6. D. d. postul. l. 1. §. 1. inf. d. *adil. edict.* Suet. *Ner. c.* 12. & *Calig. c.* 30. *Martial. lib. d. spectac. ep.* 4. v. 3. ep. 5. v. 4. *epigr.* 9. ep. 21. v. 2. & passim. Vel etiam pro ipso munere sive spectaculo, ut in l. 8. §. 3. C. d. *repud.* ubi *arena* numero (loquor cum Grammaticis) plurali occurrunt, quanquam ita parum recte usurpari, a quibusdam olim disputatum fuit apud A. Gell. *lib. 19. Noct. Attic. c.* 8. in quo tamen etiam numero hac voce usus est Ovidius *lib. 3. d. art. am. v.* 395.

Speitentur tepido maculosa sanguine arena.

Aliquando & *arena* per Metonymiam pro ipsis hominibus in arenâ pugnantibus sumitur, ut apud Juven. *Sat. 6. v.* 217. & seq. ubi indignabundus ita canit:

Testandi cum sit lenonibus atque lanistis

Libertas, & juris idem contingat arena.

i. e. *harenariis*, ita enim generali nomine appellantur omnes, qui in arena pugnant, qui alioquin distinctim vel *bestiarii*, vel *gladiatores* nuncupantur, v. l. 21. §. 2. D. d. *Testib. l.* 5. D. ad *Scrum Trebell. Nov. 115. c.* 3. §. 10.

XXIII. In ludum Venatorium damnati aliis verbis, eodem tamen fere, ut videtur, sensu & effectu dicuntur *damnati, dati ad bestias* l. 8. §. 4. D. *qui test. fac. poss. l.* 12. & 29. d. pœn. l. 28. §. 15. l. 31. eod. l. 6. §. 6. ff. di.

d. injust. rupt. irrit. test. l. 25. §. 3. d. acq. her. l. 8. ad L. Corn. d. fals. l. 6. ad L. Jul. pecul. l. 1. D. d. Veteran.

Ridiculus est Accursius, ut sunt plurimæ ejus ineptiæ, qui in *ludum venatorium*, sive *venationem damnatos* intelligit eos, qui ad id condemnati sunt, ut quotidie feras pro culina & mensa Principis venentur, & *ad bestias damnatos* eos, qui ita condemnati sunt, ut deducant bestias, vel cum iis comedant, aut alia bestialia faciant. vid. Bachov. ad §. 3. *I. quib. mod. I. P. P. S.* nec magis rem tetigit glossa ad *l. 29. D. d. pæn.* quæ *ad bestias damnatum* explicat, *qui fortetrabebatur ad cavendam equi, donec moveretur, vel, qui ponebatur inter feras bestias.*

XXIV. Anton. Matthæus *loc. cit. n. 5.* existimat, ad exemplum damnatorum in ludum gladiatorium & ad gladium, multum quoque interfuisse inter damnatos ad bestias & damnatos in ludum venatorium, quod *isti* (ad bestias damnati) *statim consumebantur, hi* (in lud. venat. damnati) *diutius conservabantur ad Populi voluptatem:* Quod non satis quadrare videtur verbis *l. 29. d. pæn.* ubi, postquam Jctus dixisset, *servitutem pænæ occupare mortem, sic pergit; & nonnunquam longum tempus occupat, quod accidit in personis eorum, qui ad bestias damnantur;* Ex quibus verbis apparet, non ita crude, & simpliciter dicendum esse, ad bestias damnatos *statim* fuisse consumptos, quanquam verum sit, in ludum damnatos *diutius* servuari solitos fuisse; Differentia enim hæc inter illos statuenda est, & petenda ex *l. 8. §. 11. d. pæn. sc.* quod in ludum venatorium damnati, salva servitute pænæ, *in hoc distent à cæteris, i. e.* ad bestias damnatis, *quod instituuntur venatores, i. e.* quod artem venandi, impetus morsusque vitandi, feras petendi, &c. a magistro erudiuntur, antequam in harenam producantur, unde & *Ludus* vocatur, (qua de re infra in ludo gladiatorio) ut autem ita instituerentur, requirebatur certè aliquod temporis spatium, quod in damnatis ad bestias adeo necessarium non fuit, sed tamen etiam usurpatum, quoniam plerumque in proximum munus asservabantur; Instituti & eruditi venatores diutius ferarum invasionibus resistere, plures feras occidere, atque adeo gratius populo spectaculum præbere poterant; *Cæteri, i. e.* ad bestias damnati, sine ulla arte, nulla prævia institutione, sed tamen armati cum bestiis mittebantur, & quo meliore poterant modo, utque alacritas, aut vires suppetebant, vitam defendebant. adde Cujac. *l. 13. obs. 10.* ubi recedit ab emendatione, quâ ad *lib. 5. rec. sent. Paul. tit. 17. §. 2. in d. §. 11.* pro quod legendum qui putaverat. vid. & Perez ad *l. C. d. Venat. fer. n. 2.*

Non

Non videtur tamen hæc differentia locutionis ita accurate semper fuisse observata, nam etiam venatoria arte institutos invenio vocari *ad bestias damnatos*, in *l. 31. D. d. pæn. ibi, ad bestias damnati ejus artificii, ut digne populo Romano exhiberi possint.*

XXV. Est & aliud genus pœnæ bestiarum; Cum noxiis iis *objiciuntur*, vel *subjiciuntur*: utrumque enim promiscue dicitur, v. *l. 38. §. 2. d. Pæn. l. pen. ad L. Pomp. de parricid. l. 1. §. 3. infin. d. abig. l. 3. §. pen. ad L. Corn. de sicar. l. ult. C. ad L. Fab. d. Plag. l. 12. C. d. pæn. §. 3. l. quib. mod. jus pat. pot. solv.* Hi, salva servitute pœnæ, a *datis* ad bestias differunt, licet a Vinnio *ad d. §. 3.* & ab aliis, cum illis confundantur; Bestiis enim *objici*, nisi valde improprie loqui amemus, dicuntur, qui manus pedesque vincti, vel etiam soluti, sed inermes, nonnunquam fenid, aut valetudine debilitati, leonibus, tigribus, ursis, aliisque ferocibus feris, sæpe canibus, v. Suet. *in Domit. c. 10.* dilacerandi projiciebantur, aliquando nudi in crucem surrecti, invadentibus feris exponebantur, vid. Martial. *lib. d. spect. epigr. 7. Lips. lib. 3. de Cruce c. 11.* (quod nefanda libidine, & obscæna turpitudine, Neronem, monstrum hominis, feræ quidem pelle contactum, sed plus quam ferina mente præditum, imitatum fuisse, refert Sueton. *in ejus vit. c. 29.*) Feris ita *objecti* nullam evadendi spem habebant, sed certissimam mortem obibant, atque hoc proprie sensu bestiarum inter poenas capitales primi gradus referuntur *l. 11. §. 3. d. pæn. & summum supplicium* vocantur à Paulo *lib. 5. rec. sent. tit. 23. §. Magica. jung. l. 21. D. d. pæn.* cum contra *summum supplicium*, ut durius quid, distinguatur a *datone ad bestias*, in *l. 8. D. ad L. Corn. de fals. & Ludus inter mediocritum delictorum* poenas referatur a Paulo *rec. sent. 5. tit. 17.* Ad bestias enim vel in ludum venatorium *datis*, armatis, præcipue cultro, bestiarum vim & impetum, quantum poterant, propellere, easque, favente fortuna, occidere permillum erat, atque ita, reportatâ victoriâ, vitam aliquamdiu prorogare, vel etiam servare poterant, si tot feras confecissent, remque adeo strenuè gessissent, ut populus eos *utroque pollice* laudaret, pro iisque apud *Principem* intercederet; Præses enim (v. *l. 1. D. d. offic. Præs.*) id favore populi facere non debet *l. 31. D. d. pæn.* Exemplum memorabile servi ad bestias *dati*, & singulari casu servati, vide apud A. Gell. *l. 5. N. A. c. 14.*

XXVI. Cum ergo certior multò, & severior sit mors *objectorum*, quam *datorum*, hinc in pari delicto liberi ad bestias dantur, servi summo supplicio afficiuntur. *l. 8. D. ad L. Corn. d. fals.* cum è contrario, quando pœna ad *Objectionem* extenditur, honestiores capite punian-

tur, humiliores bestiis objiciantur. Paul. *l. 5. tit. 23. pr. & §. qui hominem. l. ult. C. ad L. Fab. d. plagiar. l. 3. §. pen. D. ad L. Corn. de ficar.* Uti semper in levioribus delictis ad bestias dantur, in gravioribus objiciuntur. v. *l. 1. §. 3. D. de Abig. l. 9. ad L. Pomp. d. parric. l. 38. §. 2. d. pæn.* Invenio tamen locutionem *dari ad bestias* usurpatam esse pro *bestiis subjici*, locus est in Paul. *rec. sent. lib. 5. tit. 24.* Si enim consideremus gravitatem supplicii in parricidas olim constituti, ac licet post obsoleti *d. loc. Pauli*, tandem tamen a Constantino in *l. un. C. d. his qui par. v. lib.* revocati, cuivis facile patebit, cum eo haud comparari posse *dationem ad bestias* proprie dictam, quatenus non multum differt à datione in ludum venatorium, maxime, cum Paulus *d. loc.* cum *dari ad bestias* conjungit *vel vivi exuri*, jam autem vivicomburium etiam (ut re vera est) gravius objectione censetur eidem Paulo *tit. præc. 23. §. magica.* Confirmatur hæc sententia per *d. l. 9. D. ad L. Pomp. d. parric.* ubi, postquam Iustus propriam illam parricidii poenam retulisset, alioquin, addit, *bestiis objiciuntur, secundum Divi Hadriani constitutionem.* Alii quoque jam observarunt, *ad bestias damnare* in *l. 6. D. ad L. Ful. pecul. pro objicere* accipiendum esse; Quod confirmatur per Paul. *rec. sent. d. l. 5. §. 19.*

Quemadmodum autem *dari* aut *damnari* ad bestias pro bestiis objici sumitur, ita *bestiis objici* in §. 3. *I. qb. mod. I. P. P. S.* generalius dictum existimo, & ita accipiendum, ut tam ad datos latè, quam ad objectos stricte dictos referatur, in utrisque enim æqualis servitutis pænæ, de qua ibi tantummodo tractatur, est ratio: Atque hoc sensu Vinnii nota aliquo modo excusari posse videtur.

XXVII. Quinam bestiarum pœna affici solebant & poterant, ex *locis alleg.* facile est colligere; ut plurimum autem, quod in damnatis in metallum jam observavimus, humiliores; & ideo Tyrannis vitio verusum, quod *honesti ordinis, & integra fama atque existimationis* homines hac pœna affecerint v. Suet. *Calig. c. 27. & 30. & Neron. c. 12.* sic & Cicero in *ep. ad fam. lib. 1. ep. 32.* refert de Balbo quodam, qui, inter alia scelera, hominem notissimum, quia deformis erat, bestiis objecerat, ob quod ibidem merito *portentum* vocatur. Si tamen gravior bestiis pœna constituta sit, bestiarum potius ad liberos, gravior pœna ad feros pertinet, ut jam probavi per *l. 8. ff. ad L. Corn. d. fals.* alioquin, qui in metallum damnari non possunt, ad illos quoque bestiarum pœna non pertinet v. *l. 1. & 3. D. d. Veteran. l. 3. 9. j. l. 12. C. d. pæn. l. 6. §. 10. D. d. injust. rupt. test.*

XXVIII. Pœnam damnationis ad bestias, seu potius objectionis, Babyloniiis jam olim usitatam fuisse, fidem facit exemplum & locus Danielis c. 6. v. 8. 17, 25. Divus quoque Paulus Ephesi se cum bestiis pugnasse refert 1 Cor. 15. v. 32. qui certe miraculo ex his mortis faucibus ereptus est, ut ad *d. loc.* notat David. Pareus Theologus; adde Ravnell. *biblioth. sacr. in voc. Bestia.* Quanquam non desint Theologi, qui *d. loc.* Pauli allegoricè accipiunt, quasi vero Paulus Judæos, aliosque Ecclesiæ hostes *bestias* appellaverit, prior tamen explicatio, ut minus coacta, & verbis magis quadrans, à plerisque præfertur. *ad Theol.* adde *August. Marlorat. Cathol. expos. eccles. in nov. Test. ad d. loc.* ubi satis recte de bestiis tractat.

XXIX. Libido & ardor detestandæ illius Venationis apud Romanos adeo increbuit, ut non modo spectantibus, sed ipsis quoque pugnantibus, ludus, uti nuncupatur, ita videretur; Erant enim, qui quasi in ludicrum certamen velut ludibundi operas suas pretio locabant *v. l. 1. §. 6. D. d. postul. l. 4. D. d. Accus. l. 3. §. 5. D. d. testib. l. 1. §. 6. D. d. SCtum Tertull.* Qui tamen in poenam profligati ingenui pudoris, & posthabita famæ atque existimationis, infamiâ notati sunt, a postulationibus *pro aliis*, accusationibus, testimoniis, & olim ex SCto Orphitiano matris hereditate prohibiti. *d. ll. nisi virtutis ostentanda causa hoc fecerint sine mercede, vel nisi operas suas locarint, ut feras venentur, vel ut depugnarent feram, quæ regioni nocet, extra harenam d. l. 1. §. 6. d. postul. & ad hanc venationem referendi Impp. in un. C. d. Venat. ferar. C. quemadmodum semper spes lucri & quæstus turpitudinem rei, & atrocitatem delicti, adeoque & poenam auget v. d. l. 1. §. 6. d. post. l. 2. §. ult. D. d. his q. not. inf. l. 4. l. 6. §. 3. eod. l. 39. d. pœn. l. 10. C. ad L. Jul. d. adult. j. l. 29. §. 2. & 4. D. eod. &c.) Pii tamen Impp. hanc venandi libidinem & licentiam subinde coarctarunt. *v. l. ult. C. de Feriis l. 34. C. d. Ep. & Cler. Nov. 115. c. 3. §. 10.* & summo quidem merito eam jam dudum abrogassent; *Quæ enim* (ut verba Cic. *l. 7. ep. ad fam. 1. mea faciam*) *potest esse homini politico delectatio, cum aut homo imbecillis à valentissimâ bestia laniatur, aut præclara bestia venabulo transverberatur?* Licet autem, paulatim incremente Christianâ religione, venatoria spectacula in usu esse desierint, Hispani tamen etiam hodie ab his venationibus non valde dissimiles habent suas taurorum agitationes, quæ, ut a Mauris barbaris remanserunt, totæ quantæ barbaræ sunt, Christianis certe indignæ; ubi fortior laudatur taurus, quo plures homines interemerit, & ludi celebriores ac gratiores, quo major hominum copia iis*

consumpta: Hos crudeles & lugubres ludos a Pontifice Maximo prohibitos diu non sivere Hispana ingenia: v. Perez. *ad tit. C. venat. ferar. n. 4.* illos defendere conatur Joann. Garfias *tr. d. Expens. & melior. c. 21. n. 29.* nil tamen nisi conatus. Sed quid nobis cum illis; sciant in se, ubi nequeunt in alios.

Cæterum, in locum damnationis ad bestias, *decapitationem* naturalem successisse, testatur Marta *Digest. noviss. tom. 2. tit. Pœna. c. 22.*

XXX. Dixi: *Ludum Gladiatorium.* ita proprie dicebatur locus, ubi armorum usus & peritia addiscebatur; quemadmodum *ludus* in genere vocatur locus, ubi aliquid docetur & discitur: Hoc loco ludum gladiatorium accipimus locum in Amphitheatro cellis distinctum, ubi gladiatores, vel qui tales futuri essent, faginâ ad pinguedinem usque, ut validi fortesque producerentur, alebantur, & artem gladiatoriam docebantur à lanistis, qui inde *Magistri* dicti. *Cic. l. 3. d. Orat. c. 23.* hi autem, ad exemplum melioris farinae Doctorum, de armis & pugnibus, & quæ eo pertinebant, *commentabantur*, tironibusque *dictata dabant.* *Cic. d. loc. Suet. in J. Caf. c. 26.* De *rudibus*, quibus *batuebant*, de *veris versis* armis, de *comparatione*, *prelusione* sive *ventilatione*, *compositione status*; qui adversarium *petebant*, ejus petitiones *cavebant*, *vitabant*, seque *tegebant*, qui vulnerato insultabatur solenni isto *Hoc habet*, qui idem fortiter *ferrum recipere* jubebatur; de *missione*, & *pugnibus sine missione*, de *rude*, (quæ ab illis rudibus, de quibus mox, differebat, ferulæ formam sæpe & nomen habens, quæ strenuis gladiatoribus ob egregium facinus in signum magisterii dabatur) de *Auctoratis*, (qui sponte liberaque voluntate in arenam descendebant, sive pretio, quod *auctoramentum* vocabatur, conducti; quo casu sacramento se obligare debebant, ac nisi officium facerent, exquisitissimis & servilibus poenis subjici poterant, *Uri*, *vinciri*, *ferroque necari*; sive gratis, intempestivo ostentandæ perverse virtutis stimulo incitati, qui tamen non videntur poenis istis & legibus severis obnoxii fuisse, sed libertatem retinuisse; de talibus accipi potest, & forte debet *l. 11. C. d. inoff. test. & l. 5. ad SCtum Trebell.*) de gladiatorum *Præsidibus* Saturno, Marte, Hercule, (ut Diana venatorum) & denique de aliis, ad ludum gladiatorium spectantibus, nihil dicam, quia id adeo luculenter & prolixè præstitit J. Lipsius, vir eruditissimus, Cui res Antiquaria quam plurimum debet, in libris duobus *Saturnalium*, ut ad ejus uberiorem tractationem nihil desideres. Illud hic tantum addo, quod vox *Gladiatores* singulari & rarâ significatione occurrat in *l. 6. ff. d. jure immun.* pro iis scilicet qui gladiatorum faciendorum

ciendorum peritiam profitentur, qui Græcis *μυχαροποιοί*, cum alii, quibuscum nobis res est, *μνομαχοί* nuncupentur. v. Gothofred. *ad d. l. 6.*

XXXI. A damnatis in ludum gladiatorium differunt damnati *ad gladium l. 6. §. 6. D. d. inj. rupt. irrit. fact. test. Qui ad gladium damnantur*, inquit Paul. *l. 5. rec. sent. t. 17. intra annum consumendi sunt*; clarius horum differentia exprimitur in fragmento Ulpiani, quod est apud Lipsium *lib. 2. saturn. c. 23.* cujus verba hæc adscripti: *Est autem differentia inter eos, qui ad gladium, & eos qui ad ludum damnantur; nam ad gladium damnati confestim consumuntur, vel certe intra annum debent consumi, enimvero, qui in ludum damnantur, non utique consumuntur, sed etiam pilleari, & rudem accipere possunt post intervallum, si quidem post quinquennium pilleari, post triennium autem rudem iis induere permittitur.* Qui ergo ad gladium dantur, videntur dari in ludum gladiatorium (i. e. in arenam, ubi gladiatores pugnaturi convenerunt) *sub hac formâ, ut, antequam aliquid faciant, quo se defendere possint, gladio consumantur i. e.* (ut puto) gladiatorum gladii exponantur & objiciantur, ita enim plagiarii damnantur in *l. un. C. Theod. ad L. Fab. de plagiar. & c.* qui in *l. ult. C. Inst. eod.* simpliciter *gladio consumendi* dicuntur. Eodem forte modo, quo milites mortem meriti sæpe gladiis commilitonum necandi & secandi objiciebantur, ut est exemplum apud Tacit. *l. 1. annal. c. 44.* Adeoque ad gladium hoc sensu dati a damnatis in ludum gladiatorium eodem fere modo differunt, quo bestiis objecti à datis ad bestias, sive in ludum Venatorium. Nec tamen hæc quoque significatio perpetua est, aliquando enim, similiter ut supra in bestiarum damnationibus observavimus, *ad gladium* damnari pro *in ludum gladiatorium* accipitur, ut in *l. 1. pr. & §. 3. D. d. abig.* ubi Hadrianus in abigeos, cum durissime puniuntur, pœnam *gladii* præstituisse dicitur, quod rescriptum a Triboniano mutilatum, & transpositis verbis mutatum vult Cujacius *lib. 13. Observ. 10.* ubi id ex Licinio Ruf. *collat. LL. Mosaic. & Roman.* restituit. Atque hoc sensu ludus gladiatorius recte vocatur *ludus gladii*: Quare apud Capitolinum in *Opilio Macriano c. 12.* pro *reptos ad gladium ludi deputabat*, legendum videtur *ad ludum gladii*, vel, ut levior sit mutatio, *gladii ludum*: Quod egregie observavit Vir ætutissimi ingenii ac judicii, Cl. Dn. Cornelius van Eck. Nisi fortè cum Jac. Gothofredo in *comment. ad l. un. Cod. Theod. ad L. Fabiam.* statuendum sit, *gladium ludi* tertiam speciem pœnæ gladii, seu condemnationis ad gladium fuisse, *id est*, ut ille ait, *ad*

voluptates tantum populi, non etiam ad vitæ periculum seu discrimen: quale in gladii, seu ludæ gladiatorii pœnâ. Hactenus Gothofredus: Cui tamen an sit habenda fides, nihil ad hanc tertiam gladii pœnam probandam in medium proferenti, præter dicta Capitolini verba, merito dubites.

Gladius pro ludo gladiatorio quoque accipiendus videtur in l. 25. §. 3. d. acq. hered. Eodem sensu accipio locutionem *ad ferrum damnari* in *l. 8. §. 4. q. test. fac.* quemadmodum Ulpianus *ferrò depugnare*, pro pugnare in ludo gladiatorio usus est in *fragm. tit. 1. §. 11.* & Suetonius *ad ferrum exhibere*, pro gladiatores dare dixit in *Ner. c. 12.* Quanquam Alciatus *lib. 1. Pærogav. c. 23. ad ferrum damnari* in *d. l. 8. §. 4.* pro *ad gladium damnari*, sic ut gladio consumantur, accipiat.

XXXII. Est & alia pœna gladii, scilicet cum gladio in aliquem animadvertitur, sive cui caput amputatur *l. 8. §. 1. d. Pœn. sed animadverti gladio oportet, non securi* &c. inquit ibi Ictus: Quo respiciebat Antoninus Caracalla, cum eum, qui jussu suo Papinianum Nostrum, quod parricidium in fratre Geta commissum excusare nolisset, in ipsius conspectu percusserat, sed securi, ita reprehenderet, *gladio te meum jussu exsequi oportuit*, ut refert Spartianus in *Carac. c. 4.* add eund. in *Alex. Sever. c. 21.*

XXXIII. Gladiatores, postquam variis temporibus, variis Legibus, Decretis, ac Edictis repressi & cohibiti essent, ut ordine videre est apud *Lipl. l. 1. Saturn. c. 12.* sublatis a Constantino in *l. un. C. d. gladiat. pen. toll.* & quidem non sine summa ratione. vid. *Lipl. d. c. 12. pr.* ubi acriter hos ludos execratur, & cladem vastitæque generi humano per eos illatam deplorat.

Cujacius in *Obs. d. l. 13. c. 10.* & Hottom. *Obs. d. pœn. cap. d. lud. gladiat.* existimant, per hanc *l. un.* tamen non esse sublatum ludum gladiatorium; sed ut videtur, non satis recte, cui enim bono ludus, sublatis non modo omnino gladiatoribus, sed & *spectaculis?* vid. *Ant. Matth. d. Crimin. tit. d. pœn. c. 1. n. 5.* Cum autem Imp. in *d. l. un.* generaliter *cruenta spectacula* damnet, & venatio ferarum in arena procul omni dubio sit vel maxime cruenta, posset videri etiam hanc voluisse tollere; Quicquid sit, constat etiam postea sive in usu sive in abusu fuisse *v. l. 12. C. d. feriis l. 34. §. 1. C. de Episc. aud.* quemadmodum res gladiatoria post *d. constit.* Constantini sub seqq. Imp. iterum irrumpens, tandem aliquando occasione occisi Monachi, his pugnis piò quidem, sed nimium ardenti zelò infesti, plane sublata est ab Imp. Honorio. *v.*

Lipl.

Lipf. d. c. 12. *infin.* & Cujac. ad d. l. un. C. d. glad. pen. toll. plenius Alciat. l. 2. *parerg.* c. 45. qui tamen hanc l. un. Constantini, quam ille tanquam sub Constantii nomine editam allegat, ad Honorium refert, & hac occasione latam putat, non tamen probat.

XXXIV. Hæc de pœnis & condemnationibus, sive modis, quibus pœnæ servitus contingit. Quæ nihil in se iniquitatis habet, modo infligatur ex delicto, quod, ni servitus hæc excogitata fuisset, morte naturali vindicandum foret, quod etiam factum fuisse, ex iis quæ hæcenus dicta sunt, facile est colligere, atque si res hoc modo concipiatur, nec Theologis quidem improbat, ita enim de eâ Amestius, lib. 5. d. *Conse.* c. 23. n. 3. *Perfecta servitus pœna non potest jure locum habere, nisi ex delicto gravi, quod ultimum supplicium aliquo modo meretur; Quia libertas ex naturali estimatione proxime accedit ad vitam ipsam, & eidem a multis præferri solet.* Hæcenus ille. Nobis supersunt paucis examinandi hujus servitutis effectus, qui quum varii in Jurislibris occurrant, & inter eos quidam, quos servitus pœnæ cum servitute hominis communes habet, quidam illi proprii; distinctim de iis, & quidem primo de communibus tractabimus.

XXXV. Primum ergo Pœnæ servitus patriam potestatem tollere dicitur in §. 3. *J. qb. mod. J. P. P. S.* quanquam ad eam amittendam vel sola civitatis amissio sufficiat, §. 1. *ead.* licet enim parentum potestas, in se considerata, etiam apud alias Gentes obtinuerit, & ipsi juri naturæ & gentium originem debeat v. l. 1. §. ult. l. 2. *D. d. I. & Jur. Bachov. parerg. post secund. disp. ad tit. I. d. act. contra Flammium.* nulli tamen alii sunt homines, qui talem in liberos habeant potestatem, qualem cives Romani. §. 2. *I. d. pat. pot.* plura de ea vidi apud Carol. Sigon. lib. 1. d. *Antiq. Jur. Civ. Rom.* c. 10. ejus vim & effectus cognoscere licet ex l. 11. *infin. D. d. lib. & post. l. ult. C. d. patr. pot.* (ad quam l. ult. v. Vinn. *in comm. ad d. §. 2.*) ex §. 3. *I. d. cap. dim. §. 6. I. qb. mod. I. P. P. S. Gaji Inst. l. 6. §. 4. pr. j. §. 12. I. d. nupt. l. 20. D. ad L. Jul. d. adult. l. 2. C. d. patr. q. fil. A. Gell. l. 5. c. 19.* unde emenda l. 44. *D. d. adopn.* adde *Willemb. ad Inst. disp. 6. n. 9. & seqq.*

XXXVI. Cum soli quoque cives Romani habeant jus connubii, §. 1. *I. d. nupt.* Servi autem non matrimonium, sed contubernium contrahant l. 3. *C. d. incest. nupt.* Suet. *Vespasi.* c. 3. hinc pœnæ servitus non tantum jus connubii tollit, sed & matrimonium antea rite inter cives contractum separat, l. 1. *D. d. divor. Nov. 12. c. 8.* Quod tamen ad civiles

civiles iustarum nuptiarum effectus restringendum videtur, v. l. 1. C. d. *repucl.* l. 5. D. d. *bon. damn.* non ad effectus naturales extendendum, quoniam jure naturali, quo omnes homines sunt æquales, nec servitus cognita l. 4. d. *Iust. & Jur.* cujus juris etiam est matrimonium *pr. l. d. l. N. G. & C.* id quoque consistere, & effectum saltem naturalem producere potest inter eos, qui ex gentium placitis & civilibus institutis servi facti sunt, v. l. 13. §. 1. D. ad L. *Iul. d. adult.*

XXXVII. Testamenta originem quidem ducunt ex jure gentium & naturali ratione. v. §. 40. I. d. R. *Div. l. 21. C. mand. j. l. 1. C. d. SSctis Eccl.* Jus tamen civile Romanorum talem eis formam dedit, v. *tit. l. & C. d. test. ord. tit. D. & C. q. test. fac.* ut, tota quanta sint, ex eo jure orta videri possint, unde non privati, sed publici juris esse dicuntur in l. 3. D. q. *test. fac.* Hinc quemadmodum servi in genere testamenti factionem activam (quantum enim ad passivam, ita loquuntur DD.), differunt servi pœnæ a reliquis, ut infra videbimus, non habent, ita, qui servi pœnæ sunt, eam amittunt, l. 8. §. 4. *qui test. fac. poss.* & testamenta eorum ante servitutem condita statim post sententiam irrita fiunt l. 6. §. 6. d. *inj. rupt. irrit.* & c. quod utrumque tamen limita ex l. 13. §. 2. q. *test. fac. l. 6. §. 3. d. inj. rupt. & c. junct. s. D. nihil innov. app. interp.* & ex d. l. 6. §. 7. & 9. Miles vero, ex delicto militari damnatus, si id ipsi in sententia nominatim permissum sit, de bonis castrensibus, & quidem jure militari, testari potest. d. l. 6. §. 6. l. 11. D. l. 13. C. d. *mil. test. l. 22. §. pen. d. leg. 3. l. 32. §. 8. D. d. don. int. V. & U.*

XXXVIII. Est & alius, ut videtur, communis effectus in specie l. 17. §. 6. D. ad *Sc. Treb.* Quidam heres institutus, & fideicommissio gravatus, ut, cui vellet ex liberis, restitueret hereditatem, servus pœnæ constituitur, nullo ante concepto filio, respondet Jctus, eum conditioni parere non posse, decessisseque sine liberis videri; liberi namque, quos postea procreat, fictione juris non videntur procreati ex eo, qui servus factus, pro nullo & mortuo habetur l. 59. *inf. d. Cond. & dem.* si vero post susceptos liberos in hanc servitutem inciderit, liberi simul admittendi ad fideicommissum, nec necesse habent, expectare electionem patris, quippe *quam huic dari non oportet d. l.* nec ejus mortem naturalem, quia jam civiliter mortuus est. vid. Cujac. *lib. 3. Obs. 15. & Anton. Fabr. lib. 17. conject. o. 20. circ. fin.*

XXXIX. Hactenus enumerati effectus utriusque servitutis, tam hominis, quam pœnæ, communes, sufficient; de pluribus enim recensendis

fendis non sumus solliciti; cum namque pœnæ servi veri servi sunt, pleraque, quæ in servis hominum locum habent, etiam in nostris servis obtinent; Quare ad proprios & singulares servitutis pœnæ effectus propero, ut & de his pauca dicam.

XL. Servus pœnæ heres institui non potest, ne quidem à milite, cum alioquin *fere omnes, qui testamenti factionem non habent, à milite heredes institui possint. l. 13. §. 2. D. d. test. mil.* Si autem de facto heres institutus fuerit, *pro non scripto hoc haberi*, docet Jctus in *l. 25. §. 3. d. acq. her.* Aliud juris est in servò hominis, huic enim relicta hereditas non habetur pro non scriptâ, sed servi domino acquiritur. §. 1. *I. d. her. inst.* modo cum domino sit testamenti factio, §. 3. *cod. l. 12. §. 2. d. leg. 1.* Ulp. *tit. 22. §. 9.* Cum servis enim non nisi ex persona dominorum testamenti factio esse potest. *ad. ll. l. 1. D. d. Iur. delib.* Similiter, si servo pœnæ quid testamento datum vel relictum sit, pro non scripto habetur. *l. 17. D. d. pœn. l. 3. de his qua pro non scr. hab.* nisi alimenta relicta fuerint. *d. l. 3. & 11. d. alim. leg.* horum namque causa quam maxime favorabilis est. *v. t. t. ff. d. alim. leg.* Idem juris est, si heres institutus vel legatarius post testamentum conditum servus pœnæ factus fuerit *d. l. 3. §. 1.* Si is cui legatum est sub conditione, pendente ea servus pœnæ factus fuerit, legatum intercidit. *l. 59. §. 2. d. Cond. & dem.* quasi mortuus sit legatarius. *pr. d. l. servus enim morti adsimilatur. d. §. 2.* quæ regula, licet aliàs generalis esse possit *v. l. 32. d. R. J. l. 1. D. d. jure delib.* in casu tamen proposito ad servitutem pœnæ restringenda videtur, *vid. l. 209. d. R. I.* quæ itidem *ad leg. Papiam est* inscripta, adeoque de ea sola caducorum lege, & servitute pœnæ, accipienda; Quod autem in *d. l. 209.* servitus dicatur *fere mortalitati comparari*, non hunc habet sensum, quasi vero ea servitus aliquando non comparetur morti, sed quod eam subire servitutem, prope sit interire naturaliter, explicante Cujacio *lib. 18. obs. 13. infin.* hæc enim servitus semper & per omnia morti comparatur, de aliâ servitute id etiam quidem plerumque, sed non tam vere, nec tam plene, prædicatur; (ut mox quoque alio luculento specimen comprobatum dabimus) si namque is, cui sub conditione legatum est, interim in servitutem hominis incidat, ita pro mortuo non habebitur, sed in persona domini vivere intelligetur, adeoque legatum non intercidet, sed servi domino acquiretur, modo talis sit conditio, quæ a servo impleri potest, & cum domino sit testamenti factio, ut jam monuimus.

XL I. Ratio ergo diversitatis horum omnium est, quia servi hominis habent dominum, ex cujus persona cum illis esse potest testamenti factio, servi poenæ nullum, nisi fictum, i. e. Poenam, quæ cum personam non habeat, non potest servo facultatem aliquid capiendi præstare, quoniam ad id persona capax requiritur, & ideo, quamdiu servus poenæ in ea conditione est, non potest fideicommissariam libertatem sperare. *l. 24. §. 5. d. fideic. lib.* cum autem, postquam indulgentiâ Principis a poena liberatus est, ad fiscum tanquam ad verum dominum pertinere incipiat, (loquor de eo, qui jam erat servus, antequam in metallum vel aliter damnaretur, & sic servus poenæ fieret; *latius sup. n. v.*) quia tunc ex persona fisci cum eo testamenti factio est, fideicommissariam libertatem sperare potest. *d. l. 24. §. 5. & si tunc heres institutus fuerit, jussu procuratoris Cæsaris adibit hereditatem. l. 25. §. 2. d. acq. v. om. her.* Dixi, ad fiscum tanquam ad verum dominum; Fiscus enim, cum nihil aliud sit, quam pecunia Principis vel Reip. propria & privata, accuratè loquendo personâ caret, & non magis, quam poena, proprie verus dominus dici potest; Sed tamen ex personis administratorum ipse fiscus sæpe fictione juris pro persona habetur, unde & plurimi ipsi tribuuntur actus, qui alioquin non nisi in personam proprie dictam cadere possunt. *v. l. 1. pr. & §. ult. l. 2. §. 1. l. 3. §. 7. §. 8. l. 5. l. 6. l. 7. l. 21. l. 28. l. 36. l. 41. l. 43. l. 45. §. 6. & §. 9. l. 46. §. 3. 4. l. 48. §. 1. D. de Jur. fis. & passim.* Qui ita Poenæ non conveniunt, nec tribui possunt.

XL II. Singularis denique, & non exiguus effectus hujus poenæ servitutis est, quod donationem inter virum & uxorem factam confirmet, ac si mors naturalis vere fuisset subsecuta. *l. 24. C. d. don. int. v. & u.* cum è contrario, *si donator servus fuerit effectus privati, non impletam, sed peremptam esse donationem,* doceat Jctus in *l. 32. §. 6. ff. eod. Quamvis,* inquit, *morti servitus comparetur;* Sic ut hic evidens sit exemplum, quo hæc regula, ut paulo ante monui, plenius in Poenæ, quam hominis, servitute obtinet.

XL III. Hæc de effectibus servitutis poenæ pro instituti ratione dixisse sufficiat, maxime, cum exiguus vel nullus ejus sit usus, postquam Imp. Justinianus, libertatis fautor ac propagator summus, (*v. §. 2. l. qui & ex qb. caus. pr. l. d. her. inst. §. 4. l. d. donat. l. 1. C. d. comm. serv. man. §. 3. l. d. libert. Nov. 78. c. 5. l. ult. C. d. test. man. & passim.*) eam sustulit in *Nov. 22. c. 8.* quam *nov. licet,* post Glossam *ad Auth. sed hodie C. d. don. int. v. & ux.* plerique DD., quos interest Bachov.

Bachov. ad §. 3. I. qh. mod. j. p. p. s. & ad τὰ ὑπεῖρα tit. d. cap. min. n. 2. & in not. ad Wesemb. parat. tit. ff. qui test. fac. poss. n. 13. Wifsemb. ad d. l. 24. C. d. don. int. V. & U. Perez. ad d. tit. n. 15. & alii, restringant ad eos, qui ita sunt damnati, ut supervivant, quasi in eorum gratiam servitus pœnæ sublata sit, ii autem, qui ad mortem naturalem damnati sunt, etiam post *d. nov.* libertatem amittant: Non dubito tamen, quin tam in horum, quam in illorum gratiam servitus pœnæ sublata sit, propter generalia libertati faventia Imperatoris, libertatis quam maximè studiosi, in *d. nov.* verba: *Nullum ab initio bene natorum ex supplicio fieri servum permittimus: Neque enim mutamus nos formam liberam in servilem statum, qui jam dudum servientium manumissores esse festinavimus.* Quanquam enim propositio, adeoque & dispositio *d. capitis 8.* concepta sit de damnatis in metallum, id non factum est, ut excludantur alii damnati, sed quia in illis servitus pœnæ quam maximè evidens est. In dissentientium argumentis refutandis non morabor. Vide Clar. Pagenstech. *Irner. injur. vapul. coit. 43. ad d. auth. sed hodie.*

XLIV. Quemadmodum mox nonnullos servitutis pœnæ, adhuc vigentis, effectus enumeravimus, ita jam videamus, quinam sint effectus abrogatæ; Sive, quo jure post abrogatam hanc servitutem censeantur damnati. Quoniam itaque post *Nov. 22. c. 8.* poena metalli, aliæque, quibus servitus pœnæ infligebatur, è secundò in tertium capitalium suppliciorum gradum, quo civitatis amissio continetur, *l. 28. inf. pr. D. d. pœn. translate sunt, v. Ant. Matth. d. crim. l. 43. tit. 18. c. 1. n. 4. infin.* atque ita deportationi comparatæ, earum effectus jam iidem fere sunt, qui deportationis. Sic ergo matrimonium non amplius dissolvitur. *d. Nov. 22. c. 8. Auth. sed hodie C. d. don. int. V. & U. quemadmodum nec deportatione. l. 5. §. 1. D. d. bon. damn. l. 23. §. 1. D. l. 24. C. d. don. int. v. & ux. modo casus, in quem conjux incidit, non mutet alterius conjugis affectionem. l. 1. C. d. Repud. d. l. 5. l. 56. ff. sol. matr.*

Et quoniam damnati amissâ civitate, itidem ut deportati, ad peregrinitatem rediguntur *v. l. 10. §. 6. ff. d. in jus voc. l. 1. C. d. her. inst.* non amplius servile contubernium, nec etiam nuptias justas, sed tales, quales peregrini, contrahunt. Sublata servitute pœnæ, casus legis *17. §. 6. ad S& Treb.* in servis pœnæ propositus, in damnatis jam redigendus est ad normam ejus, quod Iustus in verbis præc. ibidem in deportato responderat. Idem plane dicendum de casu *l. 59. §. 2. D. d. cond.*

Et dem. j. §. 1. *prac.* Donatio inter virum & uxorem non amplius per damnationem in metallum, &c. tanquam per mortem, confirmatur, sed, ut in deportatione juris, in pendenti est, donec conjugis donantis mors naturalis subsequatur. *arg. d. l. 24. C. d. don. int. v. & ux. junct. d. Nov. 22. c. 8.* vid. Clar. Voet. *ad tit. D. d. don. int. v. & ux. n. 4.*

Et in genere omnes effectus, qui antea servituti poenæ, tanquam servituti, attributi erant, post *d. nov.* vacant: Dico tanquam servituti, nam, qui non propriè ex servitute poenæ, sed ex solâ amissione civitatis, sive peregrinitate profluunt, etiam post *d. nov.* durant; Vultu, quod condemnati æquè ac ante potestatem patriam amittant. *arg. §. 1. I. qb. mod. j. p. p. s. & quod non magis quam antea eos heredes instituere liceat. arg. l. 1. C. d. her. inst. l. 6. §. 2. D. eod. l. 17. d. poen. nec legato honorare. ad. ll. j. §. 24. I. d. Legat. l. 16. ff. d. interd. & releg. nisi alimenta relinquuntur. d. l. 16.*

XLV. Hinc quoque damnatos, etiamsi, præter & supra servitutum poenæ, publicatio quoque bonorum, excepto solo crimine læsæ Majestatis, sit sublata per *Nov. 134. c. ult.* testari tamen non posse, verius est: Quia, licet libertatem retineant, civitatem tamen perdunt, ἀπίλιδες autem, i. e. extorres, & sine civitate, testamenti factionem non habent *l. 1. §. 2. d. leg. 3. l. 17. §. 1. d. poen.* Publicatio autem bonorum (1) non est abrogata in favorem damnati, sed ejus cognatorum, sc. descendentium & ascendentium usque ad tertium gradum, (de collateralibus in *d. c. ult.* nil pictum aut scriptum, unde patet, Authenticam *bona damnatorum C. d. bon. proscr.* parum bonâ fide ab Authenticarum compilatore, quisquis fuerit, ex *d. nov.* descriptam, additis ex nimia liberalitate verbis, & *ex latere*) (2) nec est in totum abrogata, nam his personis, vel aliquâ earum non existente, veteres de publicatione bonorum Leges vim suam recuperant, & damnati bona fisco cedunt. *d. c. ult.* Sic ut hic nullo modo locum sibi vindicare possit vulgatum illud, *Cessante ratione legis, cessat ejus dispositio*; Quippe quod tunc demum recte procedit, si vel ratio, quæ legislatorem sola movit, in universum cessat, vel, si omnes omnino cessant rationes, quæ forte ab initio plures ad legem ferendam concurrebant, singulæque per se satis validæ erant, ad talem legis dispositionem producendam; Hic autem inter plures concurrentes rationes, licet palmaria, i. e. servitus, cesset, remanent tamen reliquæ, sufficientes ad talem legis dispositionem producendam, i. e. impediendam testamenti factionem. *Diff. alii, quos inter est Wesembecius parat. ad. t. ff. q. test. fac. poss. n. 13.*

Ubi

Ubi Bachovius *in notis* probabilem dicit esse sententiam illorum, qui inter eas personas, quas lex ab intestato vocat, aliquam testandi facultatem putant tribuendam damnatis. *arg. l. 6. §. testandi C. d. incest. & inut. nupt.*

Quæ huic sententiæ frigidè opponi solent, vid. apud Ant. Matth. *de crim. lib. 48. tit. 18. c. 2. n. 5.* & Wiffemb. *ad Instit. disp. 18. th. 20.* adde Ampl. Huber. *pral. ad tit. I. quib. non est perm. fac. test. n. 7.* & Clar. Voet. *comm. ad. tit. ff. qui test. fac. poss. n. 39. infin.*

XLVI. Moribus hodiernis ultimo supplicio damnati testamenti factionem habent. vid. Voet. *loc. cit. n. 40.* Carpz. *Quaest. crim. part. 3. quaest. 135. n. 19. & seqq.* Leeuwen *Cens. Forens. part. 1. lib. 3. c. 3.* Brunnem. *ad l. 8. D. qui test. fac. poss. n. 5.* non tam, ut videtur, quod servitus poenæ hodie quoque non obtineat, vid. Groeneweg. *de Leg. abrog. ad §. 3. I. qb. mod. j. p. p. s. & ad §. 4. qb. mod. test. infirm.* Wefemb. *loc. cit. & DD. alleg. quam quod nec civitas, nec ut plurimum bona iis adimuntur, quod si fiat, certe testamenti factionem habere non videntur, per ea, quæ tradit Voet. d. n. 40. §. qualem patrimonii publicationem &c. & Sand. l. 4. Decis. Fris. tit. 1. defin. 2. infin.*

P A R S A L T E R A ;

DE POENA SERVITUTIS.

Quemadmodum in præcedentibus egimus de servitute, quæ occasione & ex natura poenæ, cui destinabatur reus, infligebatur, ut poena cum effectu imponi posset, saltem si respiciamus originem; Ita hic dicendum de servitute, quæ per modum poenæ infligitur, sive potius ipsissima poena est; Hæc enim inter supplicia Romanis usitata locum quoque sibi vindicat; Quod tamen non ita est intelligendum, quasi vero passim ex quibuscunque delictis hæc poena inflictæ fuerit, aut pro arbitrio iudicis infligi potuerit, nam tantum certis quibusdam, à Lege definitis, hæc servitutis poena præstituta reperitur; In quibus breviter illustrandis & exponendis operam collocare sedet.

I. Primum delictum, cui poena servitutis proposita, erat vilissima & turpissima liberæ mulieris cum alieno servo libido, ob quam ex Scto Claudiano libertatem amittebat, & cum libertate substantiam, servique domino in servitutum addicebatur. *vid. tit. I. d. success. subl.* Hujus

SCti etiam apud alios Auctores fit mentio, qui tamen in fide historica parum convenire videntur; A Suetonio enim ad Vespasianum refertur, in ejus vita *c. 11.* à Tacitò autem Claudio tribuitur *lib. 12. Ann. c. 53.* Verum enim verò non est irreconciliabilis horum auctorum dissensus: Dicendum enim, vel hoc SCtum secundum Tacitum Imp. Claudio, tum forte simul Consuli, originem debere, sed ingravescente mulierum luxu, & optimam legis dispositionem derisui habente, sub Vespasiano fuisse repetitum, sic ut ille hujus SCti contemti & aboliti renovator extiterit; ita fere Hottom. *tr. d. senatus & SCtis c. 9.* Vel cum P. Fabro *lib. 2. semestr. c. 25.* hi loci ita sunt conciliandi; quod Claudius Imp., & fortasse simul Consul, hac de re ad Patres Conscriptos retulerit; Vespasianus vero, tunc temporis Senator, hanc relationem sententiã suã suaserit, & Auctor fuerit *senatus decernendi* &c. Suet. *d. loc.* atque ita SCtum in ejus sententiam factum fuerit, nomen tamen Consulis, simulque Cæsaris, referentis gerens; Quamquam Hottom. *d. loc.* hujus SCti nomen non Imperatori, sed ejus liberto Claudio Pallanti tribuendum putat, quia iltius SCti *repertor* memoratur Tacit. *d. loc.* sed, ut videtur, parum recte. Similis plane inter hos Auctores dissidii, eadem ratione componendi, exemplum occurrit in SCto Macedoniano, de quo Suetonius *in Vesp. d. c. 11.* & Tacitus *11. annal. c. 13.* Vid. Clar. Eckii *princip. Jur. Civ. ad tit. ff. d. SCto Maced. n. 3. & 4.* Imo & sæpius, quæ a præcedentibus Principibus aut constituta, aut rescripta erant, à Successoribus repetita inveniuntur. *v. l. 14. D. d. offic. Pras. j. l. 9. §. 2. ad l. Pomp. d. parric.* Vid. laud. Dn. Cornel. van Eck *in d. princ. ad tit. D. de Orig. Jur. n. 50.* & Menag. *amen. Jur. Civ. c. 31.* Caterum notandum est, in SCto Claudio illam vel similem adhibitam fictionem, cujus in servitute pœnæ meminimus, quasi mulier volens lubensque se in servitutem dedisset, sic enim colligere licet ex *d. loc. Taciti, Statuiturque*, inquit, *ut ignaro domino ad id prolapsa in servitutem sui consensisset*, i.e. consensisse videretur, & fingeretur. Quod vero Tacitus *de ignaro Domino* ait, cum grano falis accipiendum est, licet enim Suetonius & ipse Justinianus *locis cit.* indistinctè loquantur, quoniam tamen in aliis juris locis *denuntiationis*, vel *denuntiationum* mentio fit, non videtur mulier, si non ex ipsius SCti verbis, saltem ex interpretatione Jctorum, statim post fœdam conjunctionem servi domino fuisse addicta, nisi is ante denuntiaverit *v. l. un. C. d. SCto Claud. toll. Ulp. tit. 11. §. 11. l. 27. D. depof. & quidem ter l. 4. C. Theod. d. SCto Claud. adde l. 7. eod. tit. & Cod. præ-*

præterea, cum in *l. 3. C. Jus. de murileg. (11. 7.)* requiratur *denuntiatio solennis*, & in *l. 7. eod. legitima conventio*, standum videtur antiquæ interpretationi, quæ deficienti *legi 2. C. Theod. de liberal. caus.* subiecta est, & requirit, ut denuntiatio *tertiò fiat, septem testibus civibus Romanis præsentibus.* Hæc libidinis pœna, forte iis temporibus, cum, multis personis grassantibus, exemplo opus fuerit *l. 16. §. ult. d. pœn.* necessaria, temporum tamen suorum castitati, sexusque imbecillitati minime conveniens Justiniano, ut erat ejus amantissimus, visa fuit, quapropter eam abrogavit in *l. un. C. d. SCro Claud. toll.* quâ nihil præter dissolutionem detestandæ illius conjunctionis, & correctionem servi permisit. Hæc ita in conjunctione cum servo alieno. Graviori longè pœna tum homo, tum mulier, quæ se cum proprio commiscuit servo, afficitur. vid. *l. un. C. d. mul. qua se prop. serv. junx.* Vir, qui se ancillæ, five alienæ, five propriæ conjunxit, nullam legis pœnam subit; Primo enim casu, *licet ei fuerit denunciatum, ut se abstineret, servus domini mulieris non fit. l. 3. C. d. liber. caus.* adde *l. 9. C. Comm. de success.* Secundo casu, conjunctio illa subsistit, & liberi inde procreati simul servi & filii naturales v. *l. 8. D. d. pign. & hyp. l. 33. D. ad l. Aquil.*

II. Quemadmodum proximè exposita servitutis pœna inflicta fuit ob fictitium in servitutem consensum, qui ex delicto præsumebatur, & colligebatur, ita in jam exponendâ verus consensus ipsum delictum est. Si enim liber homo se venundari passus fuerit, servitutem, quam propriâ liberâque voluntate, & vero consensu amplexus est, servire cogitur. v. *§. 4. I. d. Iure pers. l. 5. D. de stat. hom.* Cum enim libertas sit res inæstimabilis, *§. 7. I. qui & ex quib. caus. l. 176. §. 1. d. R. I. arg. l. 3. si quadr. paup. fec. dic. l. ult. d. his qui dej. v. effud.*, cujus adipiscendâ quasi interdictum, quemadmodum servos obsequiis mereri decet, ita quoque liberos homines ejus *retinendâ* interdictum moribus suis consequi oportet; Jure merito Leges severitatis (modo sic appellari debeat) gladium strinxerunt in eos, qui, Ipse illo omnibus optando naturæ dono, collusione cum improbo mangone factâ, ob vile quoddam pretium se in servitutem, *malorum*, (ut ait *Cic. 2. Phil. 44.*) *omnium postremum*, tradunt; Talibus ergo omnis ad libertatem proclamandi via est præcisâ v. *l. 1. & 3. D. qb. ad lib. procl. non lic.* nec interdicto *recuperanda libertatis*, quam semel pretio dehonestare præsumperunt, experiri licet. v. *l. 2. pr. ff. si ingen. esse dic.* (ubi tamen vid. exceptionem) nec in integrum restitutione juvantur, *quoniam res nec capit restitutionem,*

cum statum mutat. l. 9. §. 4. D. d. minor. Cæterum servitus ex hac causa non nisi concurrentibus hisce requisitis injungitur: Scil. ut is, qui venit, sit major 20. annis *d. §. 4. l. d. I. pers. j. l. 1. §. 1. quib. ad lib. procl. non lic.* liber & sui juris; (patris enim potestati subjectus, huic invito jus suum auferre non potest, sed pater filium *ex Jure Romano*, vel *ex Lege Quiritium* vindicare potest *l. 1. §. 2. d. R. Vind.*) non ignarus conditionis suæ *l. 14. D. d. liber. caus.* se vendi passus fuerit *dd. ll.* (qui enim invitus abductus & venditus est, natales etiam post hunc casum retinet, & venditor plagii tenetur. *l. 12. C. d. ingen. man. l. 2. C. ubi d. crim. ag. oport. l. 1. D. ad L. Fab. d. plag.*) emptori ignorantanti *l. 7. §. 2. D. d. lib. caus.* (quia *difficile dignosci potest liber homo a servo l. 5. D. d. contr. Empt.*) si vero sciens quis liberum hominem emit, capitale crimen adversus eum ex Lege Fabia de plagio nascitur. *d. l. 1. ad L. Fab. l. pen. §. 2. eod. vid. Cujac. parat. ad tit. C. ad Leg. Fab. d. plag.* & tandem, ut vere partem pretii acceperit. *l. 1. D. quib. ad lib. procl. non lic. l. 2. si ingen. esse dic.* Hæc ita in paganis: Miles vero, si in servitutem se venire passus est, (quod tamen etiam post annum 20. intelligo) capite puniendus dicitur in *l. 14. D. d. pæn.* Leges Hebræorum judiciales non adeo severe cum hoc hominum genere egerunt, quippe si Hebræus Hebræo se vendidisset, sex eum annis servire, septimo liberum, ac domini opibus oneratum, gratis dimitti jusserunt. *v. Dent. 15. 12. Exod. 21. 2. adde Levit. 25. 39.*

III. Nihil magis internæ Justitiæ conveniens est, quam accepta beneficia gratis animis, officiisque rependere, nec ullum vitium ingrati animo pejus aut detestabilius, *Ab eo omnia sunt vitia*, inquit Sen. *l. 1. benef. c. 10. & sine eo nullum magnum facinus accrevit.* & Aufonius, *Ingrato homine terra nihil pejus creat.* Ac licet idem Sen. *lib. 4. c. 17.* huic uni rei non positam legem dicat, *tantum natura satis cavisset*, add. *lib. 3. c. 6.* atque hinc obligatio ad ἀντίδοξα in jure sit naturalis inefficax, in folius honestatis æquitatisque terminis subsistens, *v. l. 25. §. 11. D. d. pet. her. & beneficia nemo in Calendario scribat*, teste eodem Sen. *l. 1. c. 4.* item, *turpissima sit vox in beneficio*, REDDE, *l. 3. c. 4.* plurima tamen, tum in Jure, tum alibi, non modo exactæ gratitudinis, sed & punitæ ingrati tudinis dantur exempla. *v. l. un. C. d. ingrat. lib. l. 7. 9. ult. C. d. revoc. don. Nov. 22. c. 26. §. 1. c. 35. & 36. circ. fin. l. 30. C. d. Inoff. test. Nov. 115. c. 3. & 4. Lib. 2. feud. tit. 57. Senec. l. 4. d. ben. c. 37.* Nullum vero evidentius est punitæ ingrati tudinis exemplum, nec etiam gravius, nisi ubi *Manumissus ingratus circa patro-*

num suum extiterit, & quadam jactantiâ vel contumaciâ cervicem adversus eum erexerit, ut est in *l. 3. C. d. libert. & eor. lib.* id enim adeo grave crimen putarunt legislatores, ut servitute vindicarint, patronoque potestatem dederint, ingratum in servitute, unde beneficio ejus semel liber evaserat, revocandi. v. §. 4. *I. d. capit. min. Nov. 78. c. 2. l. 2. & rot. t. C. d. lib. & eor. lib.* Quanto majus enim beneficium, tanto major ad gratitudinem obligatio, & sanctior debet esse officiorum præstandorum necessitas, neglectorumque pœna; Libertus quippe Patrono vitam, v. *l. 1. §. 1. D. d. his qui sunt sui v. al. jur. caput, v. l. 3. infn. d. cap. min.* imo quod homo sit, v. *l. 2. §. 2. ad L. Aquil.* adeoque omnia debet. Vid. & Suet. in *Claud. c. 25.* ubi Beroaldus hæc habet patroni in libertum verba: *Supersedeo te habere civem, tanti muneris impium estimatorem; Abi igitur, & esto servus, quoniam liber esse nescivisti.* adde *Ærod. Rer. judicat. Pand. lib. 5. tit. 12. c. 1.* Quousque hæc ingrati actio producta sit v. in *d. tit. Cod. d. lib. & eor. lib.* Num hoc in servitute revocandi jus patronis jam jure ff competierit, vid. apud Bachov. ad *prim. part. ff. tit. d. stat. hom. cap. de mod. qb. constit. serv. n. 4.*

IV. Pœnam ergo servitutis injustam videmus ob neglecta liberti erga patronum obsequia, in seqq. autem duobus exemplis referemus, qui eadem pœna in malos Reip. cives, itidem ob neglecta debita Patriæ, communi omnium nutrici ac patronæ, officia, fuerit constituta. Quanta fuit Romanis cura militiæ! quantus ardor & ordo! devictarum gentium & regionum, & partorum triumphorum, quos pene tot quot annos numerant, quibusque *terrarum domini* facti, multitudo id ex antiquis monumentis satis abunde ostendit, quod post Polybium, Vegetium, aliosque, Lipsius in *tr. d. mil. Rom.* docet, ut vere milites non facti, sed nati dicantur, meritoque *Martia Roma*, & *Gens bellicosa* nuncupetur. Quæ cum ita sint, cuius facile persuasum erit, quantâ severitate, quantoque rigore prosecuti fuerint eos, qui nomen militiæ dare detrectabant, & ad dilectum non respondebant, hos namque tanquam libertatis proditores in servitute redegerunt v. *l. 4. §. 10. D. d. Re mil.* ubi *pœna capitis* nihil aliud est, quam pœna amissionis status, sive ipsa pœna servitutis; eodem sensu hæc locutio explicanda est in *l. 12. §. 4. D. d. accusat. v. §. 4. I. d. cap. dimin.* Variis quoque aliis pœnis pro re nata affecti sunt, qui, citati aut præsentis silerent, nec ad nomen responderent, aut per contumaciam absentes essent, quas ordine recenset Lipsius *d. tract. dial. 4.* ubi postquam de vinculis, & torto collò, virgis &c. præmiserat, ita pergit: *Atque illi* (Valerius

lerius & Fabius Coss.) eos, qui non parebant, si ipsos ducere non poterant, absentes scilicet, in bonis damno afficiebant: Qui pradia agrosque habebant, excidebant, dejiciebant, qui in conducto habitabant, eorum agebant ferebantque suppellectilem, boves, pecora, jumenta, & instrumentum omne rusticum. Quo referendus, quod ἐπαρόδιον addo, Jctus in l. 20. D. comm. div. cum ait, si is, cum quo fundum communem habes, ad delictum (l. omnino dilectum) non respondit, & ob id motu (i. e. justa indignatione, & ira, v. l. 12. C. d. off. Rett. Prov. l. 14. C. d. testib.) Judicis, villa diruta est, aut arbusta succisa sunt, præstabitur tibi detrimentum communi dividendo judicio. &c. redeamus jam ad Lipsium. imo vero interdum extrema pœna affecti, & morte civili, id est venundati in servitutem. quod confirmat Exemplo M. Curii Cof. ex Val. Max. lib. 6. c. 3. exempl. 4. Hæc ad illustrationem d. l. 4. §. 10. d. Re mil. Cæterum etiam in hac servitute infligenda, ob rationem, quam ex Cic. pro dom. c. 29. in priori parte retulimus, observatam & adhibitam fuisse fictionem, apertis verbis docet idem Cic. pro Cacinn. c. 34. Ubi ait, Populus, cum eum vendidit, qui miles factus non est, non admittit ei libertatem, sed **JUDICAT, EUM NON ESSE LIBERUM**, qui ut liber sit, adire periculum noluit. Quanquam Ciceronem hæc captiosè potius, quam verè dicere, inquit Sigonius lib. 3. d. Judic. c. 3. has tamen similesque fictiones in hoc aliisque servitutem imponendi modis & pœnis vere usurpatas fuisse, tum ex hætenus allatis exemplis cuiusvis fatis probatum puto, tum alio insuper exemplo mox confirmabitur. Cum hoc ignavorum hominum genere æquo jure censiti sunt illi, qui se, suosve, ad militiam inhabiles ut essent, aliquâ corporis parte debilitabant, ac præcipue pollice truncabant: Qui in talem animadverterit Augustus, audiamus ex Suetonio in ejus vita c. 24. Equitem Romanum, quod duobus filiis adolescentibus, causâ detrectandi sacramenti, pollices amputasset, ipsum bonaque subjecit hasta. Pœna turpi hominis ignaviæ conveniens. Alibi tamen aliter tales punitos legimus; Veluti deportatione in l. 4. §. 12. D. de Re mil. publicatione bonorum, & æternis vinculis apud Val. Max. lib. 6. c. 3. Exempl. 3. Curialibus muneribus & obsequiis in l. 1. C. Theod. d. fil. milit. apparit. l. 7. eod. Etiam ultricibus flammis in l. 5. C. Theod. d. Tironib. Plura satis amœna de hoc genere hominum, pollice truncorum, unde nonnulli Gallicum poltron dedicunt, reperiri possunt apud Menag. amœn. Jur. Civ. c. 3.

V. Validum quidem est Reip. fulcrum, magnam habere bene exercitatorum, & ordinatorum militum copiam; sed non minor salus in

in eo sita est, quod suas ipsa exploratas habeat vires, sciatque, *quid valeant humeri, quid ferro recusent*; quod Romani, sagò non magis fortes, quam togâ prudentes, probè cognitum habuerunt, eumque in finem usi sunt Censu, quo singuli cives, sacramento adacti, familiarium suorum numerum, & ætatem, fortunarumque suarum accuratam descriptionem, ac æstimationem profiteri debebant: Servii Tullii sexti Regis instituto originem debet, quod referunt, & prædicant Livius *l. 1. c. 42.* & Florus *l. 1. c. 6.* & ab ipso quoque Rege actus fuit Liv. *d. loc.* insequentibus vero temporibus, id curæ mandatum Consulibus, Dictatoribusve, post deinde Censoribus, propriis huic rei dicatis Magistratibus, qui singulis plerumque quinquenniis censum agebant, universumque populum sueovetaurilibus lustrabant, atque ita *lustrum condebant*, unde *lustrum* pro quinquennii spatio passim fumitur v. *l. 3. §. 6. D. d. Jur. fisc. l. 4. §. 1. d. Reb. Cred. l. 30. §. 1. d. Leg. 3. l. 7. pr. C. d. præscr. 30. vel 40. annor. l. 13. §. 11. j. l. 24. §. 2. loc. cond. l. 67. §. 5. de furt.* Quia vero, ut jam incepti dicere, hæc res non minus salubris est benè constitutæ Reip., quam dilectus militum, est enim ejus quasi fundamentum, ita quoque non minor ejus neglectæ pœna esse debuit, de qua tamen nihil Livius nec Florus *d. locis.* Licet enim Livius *c. 44. ejusd. lib.* faciat mentionem *legis de incensis lata*, quamnam tamen ejus sententia sanctiove fuerit, non docet, nam, quod statim de *Vinculorum, mortisque minis subjicit*, id non tam ad incensos pertinere videtur, quam quidem ad eos, qui, cum post censum jam perfectum in campo Martio prima luce adesse jussi essent, non venirent, ut ex ipso loco apparet. Quod autem eadem fuerit pœna incensorum, quæ militiam detrectantium, docet Dionys. Halicarn. *lib. 4. pag. 221.* (edit. Lips. fol.) *Ei, inquit, qui censum neglexisset, pœna proposita, ut, bonis in fiscum redactis, virgis casus sub hastâ veniret.* idem docet Ulpian. in fragm. *tit. 11. §. 11.* *Censum autem negligere, vel incensus esse dicitur non modo is, qui plane non, sed & qui male patrimonium professus est.* vid. Gronov. *not. ad Grot. d. I. B. ac P. lib. 2. c. 5. §. ult.* quemadmodum perpetuâ fictione juris pro eodem habetur, parique jure censetur, *aliquid non facere, & non recte facere.* vid. *l. 6 D. qui satisd. cog. l. 2. d. auct. tut. l. 2. §. 1. qui pet. tut. l. 2. §. 32. ad Sc. Tertull. l. 1. §. 5. 6. & ult. d. Magistr. conv. §. 3. I. d. exher. lib. §. 12. I. d. hered. qua ab int. l. 4. C. d. Legis. hered.* Notanda hic iterum venit eadem vel similis fictio, quam in servitute instigenda usitatissimam, ac necessariam fuisse, jam aliquoties animadvertimus; Extat autem apud

pud *Cic. d. c. 34. pro Cacinn. his verbis: Cum autem incensum vendit* (populus) *hoc judicat, cum is, qui in servitute justa fuerit, censu liberetur, eum, qui, cum liber esset, censeri noluerit, ipsum sibi libertatem abjudicasse.* Quàm grave, quàmque invisum fuerit fraudati census crimen, præterea cognoscere licet ex *l. 1. C. d. Quæst. & l. 53. D. d. Judic. j. l. 1. §. 16. D. de quæst. & l. 20. C. d. his qui accus. non poss.* Quæ, quî, à quibus, apud Censores edenda sint, v. apud Ulpian. in *l. 3. & 4. D. de Censib.* Plura de Jure census vid. apud Sigon. *lib. 1. de ant. jur. civ. Rom. c. 14. & Onuphr. Panvin. lib. de civit. Rom. c. 52.* Census, ut hoc addam, uti admittit, ita dat libertatem: Quemadmodum namque cives incensi fiebant servi; ita servi, permissu dominorum censiti, libertatem consequentur. v. Ulp. *fragm. tit. 1. §. 8. Cic. in Topic. c. 2. inf. & d. loc. pro Cac. quemadmodum & peregrini civitatem. Carol. Sigon. d. c. 14. & c. 6. ejusd. lib.*

VI. Atque hæc sunt delicta, in quæ servitus tanquam pœna ordinaria statuta fuit; unde tamen minime inferendum, quasi vero pœna servitutis nunquam in aliis delictis locum habuerit, nam etiam ob alia, saltem tanquam extraordinaria pœna, inflicta legitur. vid. *Liv. l. 26. c. 47. Suet. in Claud. c. 25.* Apud alias quoque Gentes, præter Romanos, pœna servitutis in usu fuit. v. *Genes. 43: 18. & 44: 9. 16. 17. 33. Exod. 22: 3. Josephi Antiq. Jud. lib. 16. c. 1. Grot. d. Jur. B. & P. lib. 2. c. 5. §. 32. & ejusd. not.* de quibus tamen plura dicere, non patitur instituti ratio. Apud ipsos autem Romanos aliquando & in aliis casibus servitus injuncta fuit, non quidem tanquam pœna ex delicto, sed quæ inopiam velut causam habebat, ut per hanc vel angustia rei familiaris sublevaretur, vel alteri, qui alioquin damnum passurus esset, per servitutum alterius subveniretur, cujus rei duo sunt exempla, quæ, quam paucissimis potero, exponam.

VII. Primum est in servitute inopis Debitoris, qui Creditori suo pro debito servire cogebatur, ut (quod bonis non poterat) operis, vel saltem pretiò, ex ejus distractione redactò, creditor aliquantulum damnum resarciret, quod ejus inopiâ passus passurusve esset: Hæc enim servitus non tam ad pœnam debitoris, quam ut creditoris dispendio succurreretur, introducta, & quidem ex ipsa *Lege xlii. Tabb.*, cujus in hanc rem verba legi possunt apud A. Gellium *lib. 20. noct. Att. c. 1.* Multa hac de re congerere, non est animus; Illud tantum addo, quod hujus legis verba de *panis capitis, & secandis partibus*, licet hæc tenus plerique, tum *Veteres d. loc. Gell.* tum Recentiores ita explicuerint,

euerint, quasi vero Decemviri hac lege pluribus creditoribus permiserint, miseri debitoris corpus in partes secare & dilacerare, alio longè humaniori sensu nuperrimè donavit vir Amplissimus *Cornel. van Bynckershoek* in *Observ. jur. Rom. lib. 1. c. 1. capitis pœnas de sortis usuris*, (unde nostratium *capitael*) explicans, (pœna autem nomine sæpe usuras designari, evincunt *l. 40. D. d. reb. Cred. l. 15. C. d. usur. l. 10. D. d. eò quod cert. loc. l. 90. d. V. O. v. l. 2. §. ult. l. 17. §. 3. inf. D. d. usur.*) partes secare vero accipiens pro vendere in auctione publica, quæ *seclio* dicebatur, ut, quod ex ea venditione redactum esset, secaretur, i. e. divideretur inter plures creditores, eodem sensu, quo *disfrahere* pro vendere usurpari, notissimum est. Cum autem creditores & fœneratores hanc potestatem, sibi à lege datam, impotenter & immoderatè exercent, & miseros debitores *non in servitium*, (ut ait Livius) *sed in ergastulum & carnificinam* ducerent, multis seditionibus & intestinis discordiis materiam uberrimam præbuerunt, (unde hanc quoque causam prætexunt *Catilinæ* focii apud Sallust. *c. 33.*) quarum occasione sæpius creditorum scæva sævitia coercita, & flebilis debitorum status sublevatus fuit, ut ex Livio, Val. Maximo, & aliis, docent Car. Sigon. *l. 1. A. I. C. R. c. 6. vers. quartum genus. Pollet. Hist. for. Rom. l. 5. c. 18.* vid. præsertim *Hottom. Quæst. Illustr. 26.* Creditorum tamen improbitate semper saluberrimas Leges vincente, *Imp. Diocl. & Maxim.* etiam suo tempore, longo intervallo, huic legum derisui mederi necesse habuerunt constitutione suâ, quæ est *l. 12. Cod. d. Obl. & Act.* ubi *ob as alienum servire liberos creditoribus* prohibent, quæ verba vel in genere de quibusvis liberis hominibus accipere possumus, vel in specie de *liberis*, i. e. filiis debitoris, (hos enim tunc temporis pro parentis debito retinere solebant) quo sensu cum *h. l. 12.* conjunge *l. ult. D. qua res pign. ubi Creditor, qui sciens filium suum a patre pignori accepit, relegari* dicitur; Cum autem nondum desisteret fœneratorum audacia, *Imp. Justinianus* tandem constitutionem in eos emisit, quæ extat in *Nov. 134. c. 7.* quâ d. legem *12.* confirmavit & corroboravit, addita hac sanctione, *ut Creditor, qui filium debitoris præsumpsit retinere in servile ministerium, non solum debito cadat, sed & tantam aliam quantitatem adjiciat, dandam ei, qui retentus est, aut parentibus ejus, & post hoc etiam corporalibus pœnis subdatur à loci judice.* Hunc morem filios debitorum pro debito paterno in servitutum trahendi etiam apud Hebræos obtinuisse, fidem faciunt *2 Reg. 4: 1. Matth. 5: v. 25, & 18: v. 15.* Apud Saxones etiam hodie receptum

esse, ut debitor obæratuſ ſervuſ quodammodo creditoris efficiatur, qui cum in compedibus tantisper detinere poteſt, donec operis & ſervi-
tiis debitum ſolvat, teſtantur Andr. Gail. *l. 2. de pac. publ. c. 2. n. 23.*
Coler. *d. proceſſ. execut. part. 1. c. 6. n. 125. & ſeqq.* Zanger. *d. Except.*
part. 3. c. 1. n. 143. Idem de Hiſpaniæ moribus Gomeſ. *lib. 2. reſol. 11.*
n. 52. & Covarruv. *lib. 2. var. reſol. c. 1. n. 5.* Vid. Wiſſemb. *ad d. l.*
12. C. d. obl. & act. Jure quoque Lubecenſi approbari iſtam debito-
ris obæratuſ in manuſ creditoris adjudicationem, conſtat ex *artic. 1. Jur.*
Lubec. lib. 1. tit. 3. ubi v. David. *Mev. comment. præſertim n. 85. &*
ſeqq.

VIII. Alterum exemplum eſt in *l. 2. C. d. patr. q. fil. diſtr.* Ubi Imp. Con-
ſtantinuſ patribuſ *propter nimiam egeſtatem paupertatemque filium filiam-
ve ſanguinolentoſ in ſervitutem vendere permittit.* Cujuſ conſtitutionis,
quæ prima fronte fatiſ dura videtur, licet revera non ſit, occaſio &
origo repetenda ex priſcâ immani illâ & inhumanâ infantium expoſi-
tione; cujuſ veſtigia & monumenta paſſim in Veterum ſcriptis obvia
dantur. vid. Terent. in *Andr. 1. 3. 14. & 4. 4. 5. in Hecyr. 4. 4.* Plaut.
in prolog. Caſim. v. 4. Suet. in *Claud. c. 27. l. 29. D. d. man. teſt. l. 16. C.*
d. Nupt. hinc frequens illa contraria locutio, *tollere liberoſ. dd. 11. l. 6.*
pr. & §. 1. D. d. Jur. patron. l. 92. d. acq. v. omitt. hered. Exempl. in
Liv. l. 1. c. 5. Flor. l. 1. c. 1. Ælian. Var. hiſtor. l. 12. c. 42. & l. 13. c. 1.
rem omni dubio exemptam videre licet apud Lipſ. *centur. 1. ad Belgæ*
epiſt. 85. (cui deterrimæ conſuetudini obviam ire voluit Conſtantinuſ,
permittens potiuſ liberoſ certo & noto alicui vendere, ut, ſi forte de-
inceps benigniorem fortunam naſti eſſent, poſſent non modo a ſervi-
tute redimi, ſed & in *ingenuitatem* priſtinam repeti, in *d. l. 2. j. pr. I.*
d. ingen. l. 1. 2. & ſeqq. D. d. ingen. manum. quàm incertæ præ-
tereuntium miſericordiæ, ſæpe ferarum rabiei, exponere: Quia au-
tem etiam ipſa expoſitio antiquituſ non niſi in infantibuſ recens natiſ,
& ſanguine adhuc menſtruo madidiſ, fieri poterat; Si enim ſemel a
terra, in quam ante patriſ pedeſ, quàm primum editi eſſent, depo-
nebantur, (quo refer *l. 3. C. d. poſt hered. inſtit.* Suet. in *Aug. c. 5.*
inſin. Neron. c. 6. pr.) eſſent patriſ juſſu ſublati, non poterant deinceps
exponi, atque ita jure, ſibi per ſuſceptionem in familia & edu-
catione paterna quaſito, ſine ſuo facto privari; Hinc eſt, quod Con-
ſtantinuſ in *d. l. 2.* etiam in venditione requirat liberoſ *ſanguinolentoſ,*
(i. e. ut ait Juven. *Sat. 7. v. 195.*

- - - *Modo primos incipientes*

Edere vagius, & adhuc a matre rubentes.)

Ita enim in *d. l. 2.* legendum esse, quicquid in contrarium disputent. Willemb. *ad h. l. Bachov. lib. 2. d. pign. & hyp. c. 12. n. 4.* præter alia probatur *arg. inscr. tit. C. d. inf. expos. & d. his q. sanguinolentos nutr. accep. & tit. C. Theod. eod. vid. Cujac. ad Paul. rec. sent. l. 5. tit. 11. §. 1. & Alciat. l. 2. d. V. S. n. 59.* pluribus hanc lectionem defendit Ampliff. Huberus *lib. 2. digress. c. 5.*

IX. His duobus servitutis, ex inopiâ contingentis, exemplis addi potest tertia servitutis, sive quasi servitutis species; scilicet ejus, qui, per alium ab hostibus redemptus, in ære non habet, unde λύτρον solvat, in cujus compensationem & remunerationem Redemptori laboris obsequio, & opere quinquennii vicem beneficii referre cogitur *l. ult. C. d. postl. revers.* Quanquam, nihil obstante hac operarum obligatione, aut nexu tacitæ & legalis hypothecæ, quo redemptori obstrictus est, *v. l. 15. D. d. captiv. & postl. l. 43. §. ult. d. leg. 1. magis in causam pignoris constitutus, quam in servitutem detrusus esse videatur. l. 2. C. d. postl. rev. l. 20. §. 1. D. qui test. fac.* libertatem etenim, si in ea natus sit, incolumem retinet *d. l. ult.* sic ut potius *in servitute esse, & servire, quam servus esse, dici possit:* Sicut namque aliud est, possidere, aliud, in possessione esse *v. §. 5. Inst. d. interd. l. 10. §. 1. de acq. poss. & aliud est, liberum esse, & esse vel morari in libertate. vid. l. 7. §. 5. l. 10. D. d. liber. caus. l. 12. pr. §. 1. 2. 3. & 4. l. 28. eod. l. 2. C. d. sement. & interl. l. 4. C. d. fideic. libert. l. 1. C. d. adfert. toll.* ita aliud est, servum esse, aliud, esse in servitute, vel in possessione servitutis. *v. §. 1. F. d. in gen. l. 27. §. 8. D. ad L. Jul. d. adult. l. 11. & 12. D. ex quib. caus. maj. l. 1. D. d. liber. caus.*

X. Sed manum de tabula. Hæc namque tum de pœna servitutis, tum de servitute ex inopia sufficiunt. Antequam autem rivos claudamus, coronidis loco adjicimus, *Servitutem communi ferè orbis Europæi consensu oblitteratam esse, sed sine ratione, (modo absit abusus) cum nec Divino, nec Naturali, nec Gentium juri sit contraria, utilitati autem publica convenientissima.* Verba sunt Clar. Dn. Corn. van Eck, Prof. & Præc. Venerandi, (Cui, quicquid sit, quod in jure valeo, lubens meritòque acceptum fero, quo nomine mihi, dum fata sineat, gratulabor) in *princ. Jur. Civ. tit. d. stat. hom. §. 18. add. Groenew. ad tit. 1. d. his q. sunt sui vel. al. jur. & Huber. pral. ad tit. 1. d. jure. pers. n. 6. & de Jure Civit. lib. 2. sect. 1. c. 6. n. 26. & seqq. Bugnyon.*

LL.

LL. abrog. lib. 1. Satyr. 1. & ibi addit. sic ut, qui servi ex Indiis aut aliunde huc advekti, statim ac fines nostros attigerint, ad libertatem proclamare possint. Hub. *d. loc. n. 29.* & Groenew. *ibid. n. 3.* & *DD. alleg.* In captos tamen Turcas, aliosque barbaros, nos prisca servitutis jure uti posse, ex lege talionis, & regulâ, quod quisque juris in alterum statuerit, ut ipse eodem utatur, *DD. tradunt,* vid. Feltman. *tr. de jure in re & ad rem c. 5. n. 6. & 7.* Gudel. *de jure nov. l. 1. c. 4. vers. attamen.* Perez. *ad tit. C. d. nud. jur. Quir. toll. n. 3. & 4.* & Clar. Voet. *ad tit. ff. de stat. hom. n. 3.* Qui ab Ordinibus fœderati Belgii cautum refert, in talibus vigere debere latas de servis civiles.

Quantum autem servitus in his terris ita plane exoleverit, servorum tamen umbras & vestigia, his temporibus, in nonnullis locis ac regionibus, ipsis etiam Gelriæ ac Zutphaniæ partibus, reliqua esse in hominibus, quos Galli *gens de main morte, homines manus mortuæ* vid. Grot. *d. I. B. ac P. l. 2. c. 5. §. 30.* & ibi Gronov. Germani *Eygenboirige, proprios,* Nostrates variis aliis nominibus nostro idiomate nuncupant, testantur, qui de his plenâ manu tractant, Fred. à Sande *comment. in consuet. Gelr. feud. tract. pralim. c. 1. n. 28. & seqq. & c. 2.* & Lamb. Goris *adversar. tract. 3. part. 1. c. 13. per tot.* adde Vinn. *ad pr. I. d. jure pers. n. 3.* & Clar. Voet. *d. loc. & plures ibid. alleg. DD.* Horum conditio non est dissimilis ab Adscriptitiorum glebæ apud Romanos, de quibus vid. *lib. 11. Cod. tit. 47. & seqq.* & ibi Perez. & alios, qui, licet in servili quodammodo conditione essent, à servis tamen proprie dictis, multis nominibus, differunt. v. *dd. tit.* Gudel. *de jure nov. l. 1. c. 5. tot.* & Mev. *ad Jus Lubec. lib. 1. tit. 3. ad rubric. n. 33. & seqq.*

COROLLARIA.

I.

Rationi fori Romani minime convenit distinctio inter iudicium rescindens, & rescissorium, adeoque nec in Restitutione in integrum, nec in Querela inofficiosi testamenti, nec alibi, ferenda.

II.

Inter Legem 18. D. d. Jurisd. & Legem pen. C. de pact. non est statuenda antinomia, nec illius per hanc abrogatio.

III.

Factum simpliciter negantis nulla est per rerum naturam probatio.

IV.

Sola facta, non jura in thesi, sunt objecta probationis.

V.

Qui sciens emit rem alienam, quæ à domino evincitur, licet de evictione agere non possit, pretii tamen repetitione non videtur privandus.

VI.

Legatum in liberum arbitrium heredis conferri non potest: Nec item in alterius extranei, l. 52. D. d. Cond. & Dem.

VII.

Cui adeo non est contraria Lex 1. D. d. Leg. 2. ut potius idem dicat, modo aliter, quam vulgo fit, explicetur.

G

VIII. Mor-

V I I I.

Mortuâ in matrimonio filiâfamilias, pater dotem profectitiam a genere repetere potest, etiamsi liberi, ex illo matrimonio procreati, supersint.

I X.

Legatum rei, cujus Legatarius commercium non habet, non valet.

X.

Si testator simpliciter legaverit fundum, quem sciebat sibi cum alio communem esse, non totus, sed tantum portio testatoris propria debetur.

X I.

Liberi a parentibus hereditatem restituere rogati, Jure Civili non possunt simul deducere Legitimam, & Quartam Scti Trebelliani.

X I I.

Omnium bonorum donatio valet.

X I I I.

Ad transferendum dominium per traditionem non requiritur inductio in vacuam possessionem.

X I V.

Tesaurus ab Emphyteuta inventus in fundo vectigali, Emphyteute ne cedat totus, an Domino directo pro parte? Problema esto.

F I N I S.